

MERCURIUS 2011
Országos Széchényi Könyvtár

MERCURIUS 2011

Szerkesztő: **BOKA LÁSZLÓ**

Munkatárs: **KORDICS MÁRTA, KÖTÉL EMÓKE**

Grafikai tervezés: **FÁBIÁN GYÖRGY**

Cím és elérhetőség:
Országos Széchényi Könyvtár
1014 Budapest, Szent György tér 4-5-6.

<http://www.oszk.hu>

telefon: (+36-1) 22 43 700

fax: (+36-1) 20 20 804

Megrendelhető:

kiadvanytar@oszk.hu

telefon: (+36-1) 22 43 878

fax: (+36-1) 22 43 744

Borító 1: A 2011-es Rákóczi-kiállítás plakátja

Borító 2: Vaszary János: Jegyepár (OSZK Plakát és kisnyomtatványtár)

Borító 3: Vaszary János: Jegyepár (OSZK Plakát és kisnyomtatványtár)

Borító 4: Munkácsy Mihály: Liszt Ferenc arcképe (Részlet a 2011-es Liszt kiállításból Munkácsy Mihály Liszt portréjával)

Fotók © Országos Széchényi Könyvtár, **KARASZ LAJOS, TÓTH PÉTER**

Az Országos Széchényi Könyvtár fenntartója a

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

Megjelenik évente, indulási év 2002.

A kiadásért felel az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója

Nyomta és kötötte a Nalors Nyomda

Vezérigazgató: **SZABÓ GÁBOR**

ISSN 1589-4738

TARTALOM

- 5** NYOMTATOTT MAGYAR FÖLD- ÉS ÉGGÖMBÖK
A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG
- PASZTELLEK A FIÓKBÓL. KÉT VASZARY KÁRPIT **8**
ÚJONNAN ELŐKERÜLT EREDETI
TERVEI AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN
- 12** A MAGYARUL TUDÓ HORVÁT KLASSZIKUS MIROSLAV
KRLEŽA KIÁLLÍTÁS A NEMZETI EREKLYETÉRBEN
2011. MÁRCIUS 23. – 2011. JÚNIUS 30.
ÉS VIRTUÁLIS TARTALOMSZOLGÁLTATÁS
- SIKER, SOR, TOLONGÁS AVAGY A CORVINÁKTÓL **14**
A DIGITALIZÁLÁSIG. MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA
AZ OSZK-BAN.
- 18** APÁTSÁGI KINCSEK. KIÁLLÍTÁS
A ZIRCI MŰEMLÉKKÖNYVTÁRBAN
- RABÍNDRANÁTH TAGORE DOKUMENTUMOK **20**
AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN
- 22** „...EMLÉKEZZÜNK JELES ELŐDEINKRE...”
ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR, 2011. MÁJUS 27.
- A MÜNCHENI ÁLLOMÁNYRÉSZ FELDOLGOZÁSÁNAK **23**
EDDIGI EREDMÉNYEI
- 25** LISZT ÉS A TÁRSMŰVÉSZETEK
- RÁKÓCZI-EMLÉKÉV **27**
- 32** LÁTOMÁSOK. REMÉNYIK SÁNDOR PRÓZÁBAN ÍRT
ISMERETLEN KÖLTEMÉNYEI

„...MEGTEKINTHETŐ A SZÍNHÁZTÖRTÉNETI TÁR
OLVASÓTERMÉBEN ÉS KATALÓGUSFOLYOSÓJÁN...” 34

37 ÚJABB SIKERES MENTŐAKCIÓN

ÉRTÉKMENTŐK. KÖNYVRESTAURÁTOR KIÁLLÍTÁS,
2011. SZEPTEMBER 23. - OKTÓBER 24. 38

39 BÓBITÁTÓL A BIBLIÁIG – HINCZ GYULA
KÖNYVILLUSZTRÁCIÓI

KONFERENCIA MELCZER TIBOR (1945-2001) 41
EMLÉKÉRE

42 “TERJESZTÉSÉT MEGTILTOM!” MITŐL FÉLTETTE
HATALMÁT A MINDENKORI POLITIKA?

SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP – ALAPÍTÁSI ÜNNEP 44
(2011. NOVEMBER 25.)

47 EZERÉVES SZEMMEL... „APOLLONIUS PROJEKT”
– A *HISTORIA APOLLONII REGIS TYRI* CÍMŰ KÉZIRAT
FAKSZIMILÉJE ÉS A TANULMÁNYOKAT KÖZLŐ,
TÖBBNYELVŰ KÍSÉRŐKÖTETE

TÁMOP FORRÁSOK – KIEMELT PROGRAMOK – 48
NAGYARÁNYÚ FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

49 AZ OSZK ÚJ HONLAPJA

RÖVIDHÍREK 50

51 FOGADÓÓRÁK AZ OSZK-BAN –
VENDÉG-SZAKTÁJÉKOZTATÓK
AZ OLVASÓTERMEKBEN

DÍJAZOTTJAINK 2011 52

NYOMTATOTT MAGYAR FÖLD- ÉS ÉGGÖMBÖK A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

2010. október 16-án nyílt meg az első magyar föld- és éggömbök történetét bemutató kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban. A nyomtatott föld- és éggömbök, mint kartográfiai dokumentumok, a mindenkori kötelezpéldány rendelet hatálya alá tartozó alkotások lennének, de legnagyobb sajnálatunkra e művek legteljesebb kiadásai magángyűjteményben találhatóak. A gyűjtemény tulajdonosának nagylelkű támogatása tette lehetővé e szemet gyönyörködtető művekből rendezett kiállítás megrendezését.

E helyen csak dióhéjban tudunk áttekintést adni a magyarországi glóbuszkészítés történetéről.

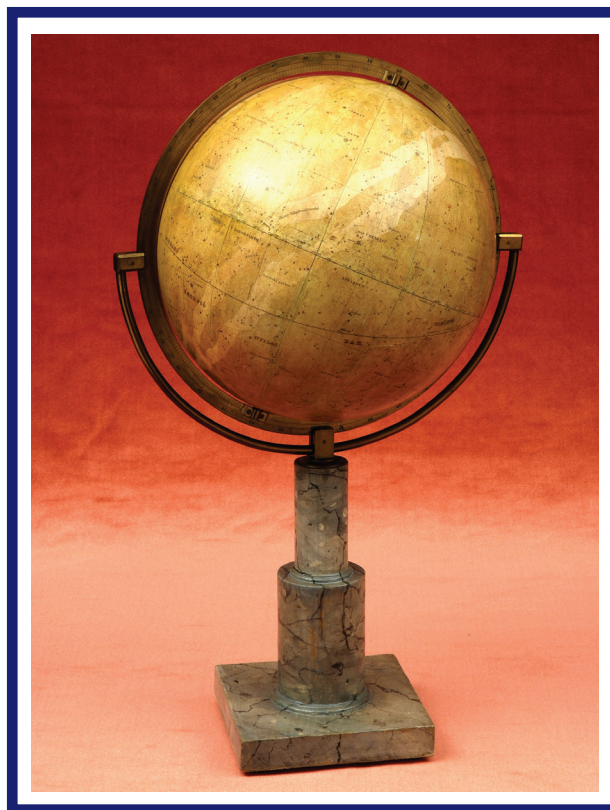
A glóbuszok használata szorosan összefügg az iskolai oktatással. E dokumentumok nemcsak térbeli ismereteket közvetítettek a tanulók felé Földünkről, hanem segítségével lehetett más csillagászati eseményeket és jelenségeket is láttatni. Így nem meglepő, hogy a hollandiai egyetemen tanuló, majd utóbb hazájába visszatérő Apáczai Csere János (1625-1659) a magyar nevelésügy úttörője, a Magyar Encyclopaedia című művében, amely 1655-ben jelent meg, a földrajz tanításánál már „golyóbis¹ vagy abrosz²” használatára tett javaslatot.³

Az 1777-ben a magyarországi iskolai oktatás megreformálására elfogadott *Ratio educationis* rendelet még csak a glóbuszok használatának lehetőségét és előnyét említi, de a későbbi, 1806. évi módosított változatában a törvényalkotók a földgömböt már az iskolai szertár részévé tették. A „mesterséges földek”, azaz a földgömbök iskolai használatban való elterjedésének hosszú ideig a legfőbb akadálya azok magas ára volt. A gömbszelvények nyomtatási költségének jelentős csökkenése a könyvnyomtatással vált lehetővé, míg a föld- és éggömbök előállításának költségét a gömbtestek sorozatgyártását felvállalni tudó műhelyek, kisebb üzemek létrejötte alapozta meg.

A magyar nyelvű nyomtatott föld- és éggömbök, vagy ahogy a 19. században nálunk nevezték, a „tekék” elterjedése szoros kapcsolatban állt az oktatás szélesebb körű kiterjedésével, majd kötelezővé válásával. E folyamatot is szemléltetni igyekeztünk az OSZK tárlatán, mely első ízben nyújtott lehetőséget a hazai nyomtatott föld- és éggömbök felvonultatására, történetük átfogó megismerésére.

Az első magyar nyelvű iskolai használatra szerkesztett föld- és éggömb elkészítése Nagy Károly (1797-

1868)⁴ nevéhez köthető, a vállalkozás anyagi alapját gróf Batthyányi Kázmér Antal Ferenc (1807-1854) 10 000 ezüst forintja biztosította. A gömbök egyike⁵ Bécsben, a másik⁶ pedig Párizsban készült. E „tekék” megjelenítésében a Magyar Tudós Társaság is szere-

Nagy Károly éggömbje

pet vállalt, a szerző kérésére tagjai örömmel vállalták el a földgömbön található feliratok magyarítását, az az a „földirati műnyelv” megalkotását. E munkában nem kisebb személyek vettek részt, mint Bajza József költő (1804–1858), Bugát Pál orvos és nyelvújító (1793–1855) és Vörösmarty Mihály költő, író, ügyvéd (1800-1855).

A Hírnök című hetilap 1840. évi 77. száma már örömmel adja hírül a magyar közönségnek, hogy az első magyar földtekék elkészültek, s hogy gróf Batthyány Kázmér bőkezűségéből minden olyan magyar iskola ajándékul kapja azokat, amelyekben „a földiratot nagyobb terjedelemben tanítják”. Rövid idő alatt a hazai iskoláknak nem kevesebb, mint 128 földgömb került

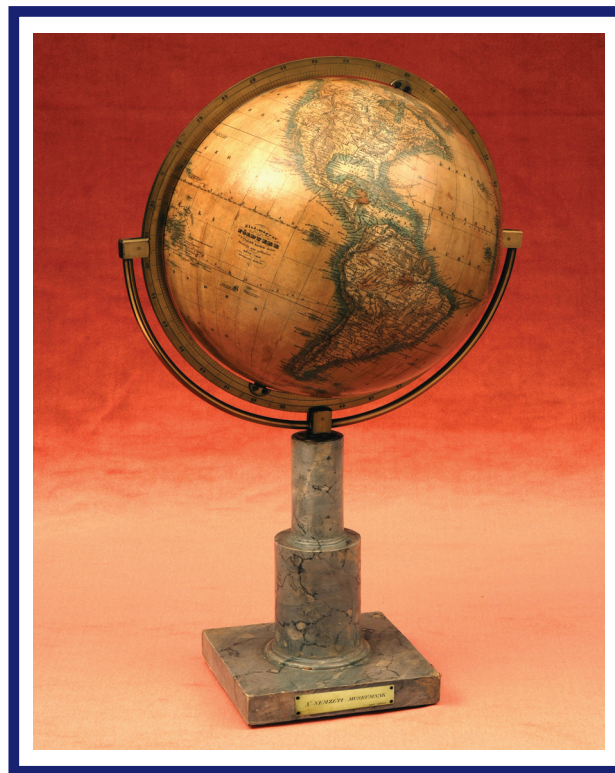
kiosztásra. A nagylelkű készítőik e tekékből egyetlen példányt sem adtak pénzért, hanem csak az arra méltóknak ingyen, szeretetből, tiszteletből.

Az első magyar földgömb alkotó közössége a megmaradt nyomatokat, a gömbtestekhez szükséges már kész alkatrészeket további felhasználás céljára 1841-ben a Magyar Tudós Társaságnak ajándékozták, azzal a kikötéssel, hogy az iskolák számára azok továbbra is ingyen kerüljenek átadásra. Már 1847-ben felmerült annak lehetősége, hogy a Magyar Tudós Társaság⁷ Emich Gusztáv (1814-1869) jeles könyvkiadó és nyomdász segítségével az „Első Magyar Földtérkép...” 2. kiadására vállalkozzanak, ám a tényleges kiadásra csak a szabadságharc leverése után, valószínűleg 1850-ben került sor.

Az első nyomtatásban megjelent és kereskedelmi forgalomba is került magyar személy által készített földgömböt az 1848-49-es szabadságharcban őrnagyi rangig eljutó szentkatolnai Elekes Ferenc (1811-1868 után)⁸ alkotta. Földgömbjei Bécsben 1844-ben⁹, illetve 1851-ben¹⁰ Franz Leopold Schöninger (1790-1877)¹¹ kiadásában látták meg a napvilágot. A korabeli újsághirdetések adatai szerint e földgömbök német és magyar nyelven kerültek forgalomba. Ma egy-egy kiadásból csupán egy-egy német nyelvű példányt ismerünk.

A kiegyezés után az 1868: XXXVIII tc. a népiskolai közoktatásról szól, amelyben a föld- és éggömbök iskolai oktatásban ismét szerepet kaptak. A törvényben foglaltak gyors megvalósításának alapját az 1869-ben kibocsátott államsorsjáték¹² vetette meg, amelynek segítségével a fenti célra 201 500 forintot sikerült összegyűjteni. A pénz jelentős része iskolák létesítésére, illetve a meglévők korszerűsítésére fordítódott, de jutott belőle az oktatást elősegítő eszközök (például falitérképek, föld- és éggömbök stb.) és tankönyvek megvásárlására is. A szegényebb népiskolák 1872-ig más tankönyvek mellett ingyen kapták meg Magyarország és Európa falitérképét, a tanulók között 15600 darab „kézi abroszt” osztottak szét Magyarországról, valamint így került 6 000 darab különböző méretű földgömb is az iskolai szertárakba. E gömböket részben a törvény előkészítésében résztvevő Hunfalvy János (1820-1888), valamint Gönczy Pál (1817-1892) magyarította, míg azokat a Jan Felkl (1817-1887), később Jan Felkl és fia vezette cég Prágában készítette. Abban az időben a Felkl-féle prágai cég Európa egyik legnagyobb iskolai föld- és éggömb előállítója és forgalmazója volt. Az Osztrák-Magyar Monarchia iskoláit hosszú ideig szinte kizárólag ők látták el a földrajzoktatást segítő eszközökkel.

1893-ban a Magyar Földrajzi Társaságot azzal a kéréssel kereste meg a kultuszminiszter, hogy tegyenek javaslatot az iskoláinkban használható magyar földgömbökre. A Magyar Földrajzi Társaság a miniszter

Nagy Károly földgömbje

kérésére azt javasolta, hogy az iskolai oktatás céljára kétféle átmérőjű gömb készüljön, a kisebb átmérője 25,5 cm, míg a nagyobbé 51 cm legyen.¹³

1895-ben a Földrajzi Közleményekben Erődi Béla a következőkről számolt be: „A hazai kartographia terén öröndetes haladást találunk, szintén a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium áldozatkészsége folytán, melylyel a volt Hölzel-féle most már Kogutowicz Manó-féle vállalatot magyar nyelvű iskolai falitérképek kiadásában támogatja. A kiadó-czég térképei a lefolyt évben több darabbal szaporodtak. A magyar kiadású földgömbök ügye is előhaladt s a milleniumra minden valószínűség szerint lesznek hazai gyártmányú magyar földgömbjeink is.”¹⁴

Az 1896. év eseményeiről a Magyar Földrajzi Társaság elnöke Erődi Béla a következőket írta a társulat folyóiratában olvasható jelentésében: „külön figyelmet ébresztettek a Kogutowicz Manó-féle magyar földrajzi intézet térképei, magyar földrajzi jellegképei és glóbusai. Végre a magyar glóbusok kérdését is megoldva látjuk a Kogutowicz sikerült vállalata által kétféle nagyságban készülni földtérképeink, és pedig 25 1/2 és 51 cm nagyságban. Az előbbi méretűek háromféle kivitelben vannak forgalomba hozva.”

Kogutowicz Manó (1851-1908) iskolai térképeiért, atlaszaiért és földgömbjeiért megkapta a millenniumi kiállítás nagy aranyérmét,¹⁵ neki köszönhetjük az első magyar készítésű és Magyarországon sorozatban gyártott földgömbjeinket is. Tulajdonképpen ettől az időponttól álltak a magyar iskolai oktatás rendelkezésére

egységes elvek alapján szerkesztett földrajzi és történelmi falitérképek, atlaszok és földgömbök.

Az 1927-ben Turner István (1900-1974) által alapított Domborműví Térképészeti Műintézet 1931-től készített földgömböket is. A glóbuszokat Kogutowicz Károly (1886-1948) szerkesztette, névírását Takács József (1901-1986) állította össze, Turner Ferenc (1899-?) tervezte és rajzolta, míg a térképszelvények nyomtatását a Magyar Királyi Állami Térképészet végezte. A földgömböket Kókai Lajos (?-?) adta ki.

1945 után a korábban készült gömbszelvényeket felhasználva a Fővárosi NEON Szövetkezet Turner István készítésében hozott forgalomba olyan földgömböket – esetenként csak kézzel javítva –, amelyeknek a szelvényei még Kókai Lajos megrendelésére készültek. 1953-tól már Füsü Lajos (1920-1999) által szerkesztett új földgömbök kerültek kiadásra. Az 1960-as évektől készültek a Kartográfiai Vállalatnál még hagyományos gömbalapra a földgömbök. Később a Kartográfiai Vállalatnál is áttértek a magasabb igényeket kielégítő, és már sorozatban gyártható, műanyagból készített gömbtestek használatára, de a földgömbök szelvényeit továbbra is egyenként, kézzel ragasztották fel.¹⁶

Napjainkban a BELMA Kft. készíti hazánkban különböző méretű földgömböket, amelyeken már a térkép és a gömb teste is műanyagból van.

Plihál Katalin, a kiállítás kurátora
katalin.plihal.at.oszk.hu

¹ földgömb

² falitérkép

³ “[Tanítványaimnak] azt javaslanám, hogy egy elsőben [a Magyar Enciklopédiának] valamely könnyebb részét tanulják, példának okáért a földleírást, szemek előtt tartván oly golyóbist vagy abroszt, melyen a föld leírattott.” In: Magyar gondolkodók. 17. század. A válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek Tarnóc Márton munkája. Budapest, 1979. 670. p.

⁴ Hrenkó Pál: Az első magyar földgömb alkotóközössége. In: Geodézia és Kartográfia. 1984. 268-274. pp.

⁵ Földgömb: Első magyar FÖLDTEKE a' legujabb kútfök után / Metszette Biller. – [1:40 000 000]. – BÉCS, 1840. – Átmérő 316,5 mm

⁶ [Égteke] ; A csillagok helyei 1840^{nek} felelnek meg. / Készíté Dien Károly. – Párizs, 1840. – Átmérő 316,5 mm

⁷ Magyar Academiai Értesítő. 1847. 2. sz. 19. p.

⁸ Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. 3. jav. átdolg. kiad. Budapest, 2000. 319. p.; Elekes Ferenc pontos születési adatának (Árapatak, 1811. június 29.) pontosításáért erdélyi Kocs János családkutatónak tartozom köszönettel, aki az árapataki református egyház anyakönyvében megtalálta azokat. Elekes édesapja 1809 és 1818 között református lelkészként szolgált Árapatakon.

⁹ átmérője 16 cm.

¹⁰ átmérője 12 cm

¹¹ Modelle der Welt. Erd- und Himmelsgloben. Hrsg. Peter E. Allmayer-Beck. Wien. 1997. 193. p.

¹² <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5337;>
<http://mek.oszk.hu/09500/09536/html/0016/7.html>

¹³ Földrajzi Közlemények. 1893. 315-316. pp.

¹⁴ Földrajzi Közlemények. 1895. 223. p.

¹⁵ Földrajzi Közlemények. 1896. 279. p.

¹⁶ Márton Mátyás: A Kartográfiai Vállalat földgömbjei. In: Geodézia és Kartográfia. 1988. 42-48 pp.

PASZTELLEK A FIÓKBÓL

KÉT VASZARY KÁRPIT ÚJONNAN ELŐKERÜLT EREDETI TERVEI AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

Felbukkanó lappangó műtárgyak

A művészettörténész munkájának legszebb pillanatai közé tartoznak a megtalálás-élmények. Különösen meglepő eset az, ha egy közgyűjteményben bukkan fel ismert művész korábban ismeretlen alkotása.

2009 őszén került elő az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatványtárából két Vaszary János tervezte kárpit eredeti, pasztellkrétával készült terve. Esetükben az attribúció nem volt kétséges, mivel Vaszary szőnyegei széles körben ismertek, a tervek finom kidolgozottsága pedig egyértelműen sajátkezesre vallott. Kulcskérdés maradt azonban a proveniencia: az, hogy ez a két tárgy hogyan jutott el gyűjteményünkbe.

A két rajz rendkívül rossz állapotban feküdt – feltehetőleg évtizedek óta – egy fémszekrény plakátterveket tartalmazó fiókjában. Nagy méretük miatt össze voltak hajtvva, szélük a mozgás következtében gyűrődhetett. A pasztellkréta rendkívüli sérülékenysége, morzsolódása miatt színeikből is sokat veszíthettek a mozgások során. A lapok alatt és felett fekvő egyéb kézzel készült tervekről a vízfesték vagy kréta por pedig rendkívül szennyezetté tette a pasztelleket. Ennek ellenére a mai szemlélő számára is egyértelműen felismerhető rajtuk két ismert Vaszary szőnyeg kompozíciója: a Jegyespár és a Vásár.

Vaszary János: Jegyespár és Vásár

Vaszary János az 1900-as évek elején a Magyarországon is meggyökeresedő, egész Európában jelentkező iparművészeti mozgalomba kapcsolódik be. Az angol preraffaellita eredetű szemlélet keretében a kézműipar hagyományainak újjáélesztésével párhuzamosan folyt az iparművészethez kapcsolódó intézményrendszer kiépülése. A Gödöllői művésztelep alkotói mellett az iparművészeti mozgalom törekvései sok különálló művészegy-

niség életművében is jelentkeznek, kiemelhető közülük Rippl-Rónai József és Vaszary János. Munkásságuk e téren párhuzamba állítható, hozzátevé, hogy Rippl-Rónai iparművészeti öv-re-je jóval szélesebb Vaszaryénál: szoros együttműködésben dolgozott a Zsolnay gyárral kerámiákon, tervezett egész interieurt is (pl. Andrássy ebédlő) stb.

Vaszary az iparművészethez első sorban az Iparművészeti Múzeum 1896-ban kinevezett nagyhatású

Vásár

főigazgatóján, Radisics Jenőn keresztül kapcsolódott. Radisics a szecesszió híve, ilyen stílusú tárgyakkal bővíti a Múzeum gyűjteményét, és ezt a stílusigazodást

irányozza elő a magyar művészek számára is. Felismeri a Múzeum ízlésformáló szerepét, és nagy volumenű vállalkozásaiba olyan modern felfogású művészeket von be, mint Vaszary János.

Vaszary kárpitjaira az a kettős igazodás jellemző, amelyek Radisics legfőbb célkitűzései voltak: a modern és nemzeti irány egymásmellettsége. A kárpitok egyrészt szecessziós-posztimpresszionista felfogást tükröznek: nagy foltok, dekoratív, síkszerű formák építik fel a kompozíciókat. Másrészt alapvetően meghatározza őket a népművészeti igazodás, amely magyaros jelleget kölcsönöz nekik. A kárpitok szövés technikája is beleillik a kettős igazodásba: az iparművészeti mozgalom egyik progresszív északi követője, Otto Eckmann vezette Scherrebeki műhely fejlesztette ki ezt az egész Európában népszerűvé váló szövési technikát. Az iskolában a hagyományos női kézművességet akarták visszaállítani, többek között természetes festékek használatával, és egy egyszerű, dekoratív szövési technikával, amely színén és visszaján egyforma felületet ad. A Torontál megyei Németeleméren megalakult szövőműhely vezetőjét, Kovalszky Saroltát Radisics buzdította a technika elsajátítására, sőt, a Múzeum kölcsönöz ehhez mintául egy északi szőnyeget. Kovalszky megjegyzi, hogy a technika elsajátítása azért könnyű, mert nagyon hasonlít a tradicionális torontáli szövési eljáráshoz. A szövésmód Vaszarynál a formavilágra is hatással van: a népművészethez közeli technikához a népművészet formavilágát forrásnak tekinti a tervezéskor.

Vaszary nemcsak a szőnyegek technikája és formavilága, de a témaválasztás révén is a folklórhoz kapcsolódik. A nép életének mindennapi jeleneteit választja, a nyáját őrző juhászt, az állatokkal játszó kislányt, vásárt, esküvőt ábrázol. Ezzel párhuzamosan jelenik meg kárpittervein egy másik témacsoport: az álomszerű arkádiai jeleneteké (Tavaszkét két változata, Játszó hölgyek, Tánc).¹

A Vaszary kárpitokra jellemző síkszerűség és nagy foltok a Nabis csoport művészetével mutatnak rokonságot, elsősorban Emile Bernard és Gauguin breton asszonyos képeit idézik, a tematika révén is. Vaszaryval kapcsolatban tudott tény, hogy figyelemmel követte a kortárs külföldi (elsősorban a francia) művészetet, ezt kapcsolta össze a magyar népművészet formakincsével és a népi élet jeleneteivel. A népi tematika és a népies eredetű (mégis modern) szövés-technika ellenére a századforduló modern dekorativitása jellemzi a műveket.

A Jegyespáron a régi esküvői fotók beállított merevsége és ugyanakkor naiv kedvessége tükröződik. A művész kerül bármilyen érzelmre való utalást: férfi és nő, mint egymás természetes kiegészítői, megkérdőjelezhetetlen egységként jelennek meg, koruk és attitűdbeli különbségeik ellenére is. A dekoratív, foltokból építkező, szinte absztrakt háttér virágmotívumai egy új kezdetre, a kapcsolat bimbózására utalnak.

Merész kompozíciója és térábrázolása miatt a Vásár kiemelkedik a Vaszary kárpitok közül. Figyelmet érdemel a kompozíció aszimmetrikussága, amely feltűnő

Vásár

lehetett a kissé merevnek ható Jegyespár szimmetriája mellett. A keret metszi a figurák körvonalait, a teret pedig az egymás mögöttség, a kontúrok és foltok, nem a plaszticitás vagy a perspektíva érzékelteti. Az előtérben csoportosuló kendős főköttös asszonyok és kislányok oldalnézetből látszanak, ahogy a háttérben a marhák és az őket adó-vevő sokaság is, a két csoport között két görnyedő figura hoz létre kapcsolatot. Az előtér mögött az alul-felül érzékelteti a kompozíció: vagyis olyan, mintha az egész jelenetet egyúttal felülről is látnánk. Ezt a megoldást a japán fametszetekről sajátította el az európai festészet, és a párizsi modern művé-

szek is szívesen használták. Vaszary modernségét jelzi, hogy a fiatalabb, Párizsban tanuló generáció, a Magyar Vadak egyike, Czóbel Béla egy 1906-os képén, a Téren címűn hasonló tér-felfogással találkozhatunk, mint a Vásáron: itt a városi tarka sokaság, a játszó gyerekek és esernyős hölgyek láthatók a „kiterített” térben.

Proveniencia

A Vásár és a Jegyespár falikárpitok az 1905-ös velencei iparművészeti kiállítás Bálint Zoltán és Jámor Lajos tervezte magyar termébe készültek, és egy ajtó két oldalán függtek, Vaszary tervezte a teremben álló székek kárpitjait is. A teremről ismert egy fotó, amely a Magyar Iparművészetben² jelent meg. A Jegyespár és Vásár kárpitokat jelenleg az Iparművészeti Múzeum őrzi³. A kárpitok leszövést az Iparművészeti Múzeum Adattárában őrzött levelezés szerint a német-eleméri szövőműhelytől, pontosabban Kovalszky Saroltától rendelte meg Radisics.⁴

A kárpitok elkészülte után a tervek és a leszöött művek külön-külön vándoroltak tovább: a tervek vissza Radisicshoz, a gobelinek Velencéből 1906-ban a milánói nemzetközi kiállításra.⁵

A Plakát- és Kisnyomtatványtárban található külföldi plakátgyűjtemény több régi darabján az Iparművészeti Múzeum és Iskola Könyvtárának pecsétjét fedezhetjük fel. Található itt néhány olyan dokumentum is, amely a híres igazgató, Radisics Jenő személyével áll összefüggésben. Egy egykori „műlap”, egy Guillaume de Dubufe készíttette, gyönyörű szecessziós biankó naptár, hátán ceruzás felirattal azt olvashatjuk: „Radisics Jenő úr ajándéka”. Előkerült egy oklevél, amelyet Radisics az 1902-es torinói kiállításra való részvételért kapott (a nemzetközi zsűri alelnöke volt). Az igényes kivitelű litográfia az „első nemzetközi dekoratív modern művészeti kiállítás”-on is győzedelmeskedő szecessziós stílus szép példája, megegyezik azzal az oklevéllel, amelyet Vaszary János kapott ugyanott, és amely a 2007-es gyűjteményes tárlaton is szerepelt⁶.

Az Iparművészeti Múzeum és Iskola sokáig közös könyvtárral rendelkezett, amelyben volt egy jelentős műlapgyűjtemény. Itt minden előfordult, ami szolgálhatta az iparművész-növendékek képzését: minták, tervrajzok, ornamentika-lapok és plakátok is. Valószínű, hogy a szőnyegekhez készült tervek is ide kerültek. Az átadásra 1945-ben került sor, egy, az OSZK Irattárában megmaradt dokumentum szerint.⁷

Bombatóadás következtében a könyvtár akkori épülete súlyosan megrongálódott, így a könyvtárosok romokat takarítottak el az odavezényelt „internáltakkal” együtt, a törmelékek közt láncban adogatták az épen megmaradt könyveket és igyekeztek őket biztos helyre menteni. Hasonló állapotban volt az Iparművészeti Múzeum is, ahonnan a Plakátár nemcsak Póka Aladár plakát- és képeslapgyűjteményét, de a Múzeum saját anyagát is megkapta.⁸

Nézőpont kérdése

Izgalmas kérdés az Iparművészetiben őrzött leszöött kárpitok és a frissen előkerült tervek egymáshoz való viszonya. Első pillantásra feltűnt az, hogy a tervek és kárpitok színvilága különbözik: a terveknek kékesszürke alapszínt ad a papír, ezen a sötét- és vilá-

Vásár

goskékek, fehér, barna, és kis mértékben rózsaszín jelenik meg. A kárpitokon a rózsaszín lett a domináns, és a barna teljesen eltűnt, halvány krémszínnek adta át a helyét. Szürke-kék csíkos lett az asszonyok kendője

a Vásáron, és hangsúlyosabbak a kontúrok – ezek a megoldások valószínűleg a szövés technikájából erednek.

A különbségek természetesekek, ha két különböző karakterű művész – a tervező és a kivitelező – közösen alkot. Azonban meglepő az a különbség, hogy a Jegyespár kárpit a tervhez képest oldalfordított – legalábbis, így szerepel évtizedek óta a szakirodalomban, sőt a leltári kartonon is. A Magyar Iparművészet folyóiratban közölt, a velencei kiállítás magyar terméről készült fotón a nő jobb, a férfi pedig baloldalt szerepel, ami pedig még meglepőbb: a Vásár című kárpit szintén a jelenleg szokásoshoz képest fordítva látszik. A két oldalukon teljesen egyforma szövésű szőnyegeket, úgy látszik, már Vaszary életében is megkeverték a kiállítókat. A két most előkerült terv pontot tehet a kérdés végére. A két kárpit kompozícióját vizsgálva nyilvánvaló, hogy a terveken szereplő elrendezés tükrözi a festő eredeti elképzelését: a baloldalt kifüggesztett Jegyespáron a szélen, tehát balra kell szerepelnie a súlypontként működő sötét foltnak (a férfinak), míg a jobbra lógó Vásáron is a „külső”, jobboldali részen kell megjelenie a sötét tónusoknak (a kendős asszonyoknak). A két kárpit az ajtó két oldalán lógva így kerül(hetne) egyensúlyba. Sajnálatos, hogy a szőnyeg rossz állapota miatt csak hosszadalmas restaurálás után lehetne a Jegyespárt megfordítani, így az OSZK-ban rendezett kiállításon a kárpit ismét hátoldalával szerepelt.

A tervek és kárpitok együtt mutatkoztak be a „Terv és mű – Vaszary János iparművészeti alkotásai” című, 2011.

január 21. és március 10. között látható kiállításon az Országos Széchényi Könyvtárban.

Katona Anikó, a kiállítás kurátora
katona.aniko.at.oszk.hu

¹ Vaszary János (1867-1939) gyűjteményes kiállítása: Magyar Nemzeti Galéria, 2007. október 18 - 2008. február 10. / [... a kiállítást rend. Gergely Mariann, Plesznivny Edit] ; [a katalógust szerk. Veszprémi Nóra] ; [... szerzői Bellák Gábor et al.], Budapest, MNG, 2007. 367.o.

² 1905. 4.sz. 216.

³ ltsz 14.973, ltsz 14.972.

⁴ A levelezés: IM Adattár, ikt. Sz.: 1905/69 válasz: 1905/175.

⁵ Ott egy tűzvész következtében elpusztulhatott a két kárpit, így a terveket újra elküldték – ezúttal a gödöllői szövőműhelybe, feltehetőleg ismét Kovalszkyknak. Ugyanebben az évben a Nemzeti Szalonban gyűjteményes egyéni tárlatot szerveztek Vaszarynak, ahol szeretnék volna a kárpitokat kiállítani, de mivel azok Milánóban voltak, végül a terveket szerepeltették. Gödöllőről kellett őket visszakérni: a műhely vezető festőművész, Körösfői-Kriesch Aladár levélben azt ígérte Ernst Lajosnak (a Nemzeti Szalon igazgatója 1901 – 1909), hogy hamarosan visszajuttatja a terveket és (az új) kárpitokat is. A Szalon katalógusában a két terv az „Iparművészeti Múzeum tulajdona” megjelöléssel szerepel, a tárlat után tehát visszatérhettek a Múzeum raktárába.

⁶ 106.o., MNG. Adattár ltsz. 21010/1981.

⁷ A Könyvtár 1945-ös évről szóló beszámoló (OSZK Irattár 1946/328)

⁸ A tár vezetője, Munkácsi Piroska szerint: „1945. júniusában a Történeti Múzeum Iparművészeti Tára a saját tulajdonában levő plakátgyűjteményt (...) tárunknak ajándékozta, azzal a megokolással, hogy ilyen természetű gyűjtemény könyvtárunkban szakszerűbb kezelést és feldolgozást nyerhet. A nagy terjedelmű gyűjtemény /plakátok 2205 db. (...) műfaj szerinti csoportosítását a tár nyomban el is végezte.”

A MAGYARUL TUDÓ HORVÁT KLASSZIKUS MIROSLAV KRLEŽA

KIÁLLÍTÁS A NEMZETI EREKLYETÉRBEN
2011. MÁRCIUS 23. – 2011. JÚNIUS 30.
ÉS
VIRTUÁLIS TARTALOMSZOLGÁLTATÁS

Az Országos Széchényi Könyvtár a 2011-es Budapesti Tavaszi Fesztivál keretében kiállítást rendezett *Miroslav Krleža* (1893–1981) horvát író halálának 30. évfordulója alkalmából. A kiállítást létrehozó Tartalomszolgáltató Osztály munkatársai virtuális kiállítást is készítettek a tárlatból (<http://www.mek.oszk.hu/kiallitas/krleza/>), melyet a Múzeumok Éjszakáján bocsátottak útjára. A kiállítás és az annak nyomán készült tartalomszolgáltatás élményszerűen mutatja be a korábban tiszteletbeli magyar írónak is nevezett szerzőt.

A kiállítás nem a lineáris elbeszélés felépítését követte, hanem a csomópontok, a nagyobb témák markáns, folszerű megjelenítése által mutatta be a nagy horvát klasszikust: a magyar kultúrával való korai találkozásának meghatározó élményét, a magyar-horvát közös múlt egészét átfogó reflexióinak folyamát, a rövid ideig tartó magyarországi Krleža-kultuszt, az enciklopédista Krleža írásainak hungarológiai vonatkozásait, az életmű gazdag magyar fogadtatását, kiemelve a drámák magyarországi ősbemutatóit is – különös tekintettel az ún. Glembay-trilógiára (Glembay Ltd., Agónia, Léda). A magyar nyelv elsajátítása, az Ady és Petőfi költészetével való találkozás katartikus élménye, valamint az író legkülönbözőbb magyar irodalmi, történelmi és egyéb kulturális kérdésekre – a honfoglalásra, Szent István királyra, Hunyadi Mátyásra, az Osztrák-Magyar Monarchiára, a Trianon-jelenségre vagy az 1950-es évekre – vonatkozó megállapításai mellett az Országos Széchényi Könyvtár gazdag gyűjteményének számos becses darabja is látható volt a kiállításon, többek között a Krleža számára alapvető élményt jelentő Vörösmarty-költemény, *A vén cigány* autográf kézirat oldalának másolata, a Monarchia utolsó éveinek hangulatát

A kiállítás plakátja

idéző képeslap-összeállítások vagy a magyar történelmi fordulópontokat megjelenítő plakátok, röplapok is. A magyar írók által megfogalmazott értékelő mondatok Jászi Oszkár 1922-es naplójegyzetétől kezdve Németh László, Illyés Gyula, Spiró György, Juhász Ferenc és mások reflexióin keresztül Papp Máriaó Tito és Krleža egyik sakkjátszmáját képek segítségével elemző írásáig terjedtek.

Az eredeti kiállítás az OSZK tulajdonában lévő, illetve más magyarországi és horvátországi közgyűjteménytől és több magánszemélytől kapott kéziratokat, plakátokat, fotókat, jelmezterveket, Krleža által dedikált és neki ajánlott köteteket és egyéb érdekességeket,

valamint a színházi előadások, muzeális filmhíradók, dokumentumfilmek és televíziós játékfilmek részleteit mutatta be. A kiállítás zárásakor újtára bocsátott virtuális

tás rendelkezésére. A két ballada közül az egyik, a *Szanobori dal* – az eredeti zenemű tulajdonképpen ősbemutatójaként – a Vujicsics együttesnek,

valamint a Söndörgő együttes néhány tagjának, továbbá Milosevits Mirko és Vizeli Balázs zenészeknek köszönhetően a megnyitón is elhangzott. A bemutató érdekessége volt, hogy az énekszólamot a kiállítás és tartalomszolgáltatás arculattervezője és grafikusja, Török Máté (a Misztrál együttes egyik alapító tagja) adta elő horvátul.

A tartalomszolgáltatás
„Találkozás Magyarországgal” című oldala

tartalomszolgáltatás nemcsak a tárlatban látható dokumentumokat vonultatja fel, hanem ott közzé nem tett további képanyagot, Miroszlav Krležától származó regény-, novella- és esszé-részleteket, kiegészítő információkat is bemutat és a világhálón található további kapcsolódási pontokra is felhívja a figyelmet.

A kiállításához az OSZK részéről a Színháztörténeti Tár, a Plakát- és Kisnyomatványtár, a Kézirattár, a Törzsgyűjtemény, a Történeti Interjúk Tára szolgáltatta az anyagot. Az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet által rendelkezésünkre bocsátott dokumentumok a Krleža-drámák magyar bemutatóinak anyagát egészítették ki. A Magyar Nemzeti Filmarchívum a Dömölky János filmrendező által a Glembay-drámatriliógiáról a hetvenes években készített és méltatlanul elfeledett, parádés szereposztású tévéfilmek részleteinek bemutatását tette lehetővé.

A Magyar Hadtörténeti Intézet és Múzeum Levéltára az író magyarországi iskolaéveire, a Pécsi Hadapródiskolában, majd a Ludovika Akadémián eltöltött esztendőkre vonatkozó dokumentumokat, az MTA Zenetudományi Intézete pedig a Vujicsics Tihamér zeneszerző által megzenésített két Krleža-ballada eddig lappangó kottáit digitalizálta és bocsátotta a kiállít-

A Horvát Nemzeti Könyvtárral történt megállapodás eredményeként kéziratmásokat kaptunk az író hagyatékából, valamint fotómásokat és a magyar pályatársak által Krležának ajánlott köteteket a zágrábi **Miroslav Krleža Lexikográfiai Intézet**től, továbbá részleteket – köztük egy eddig ismeretlen Illyés Gyula-interjút – mutathattunk be a **Horvát Televízió** archívumának engedélyével egy 1982-ben – Krleža magyar élményvilágáról – készült horvát dokumentumfilmből.

A kiállításon szereplő eredeti dokumentumok közül kiemelendők azok, melyeket az író barátjának és tisztelőjének, Vujicsics Sztojánnak az özvegye, Vujicsics Marietta bocsátott rendelkezésünkre, s melyek az év folyamán könyvtárunkba került Vujicsics Tihamér-hagyaték részét képezik. Köszönet illeti a Krleža-darabok színpadra állításának és megfilmesítésének munkálataiban közreműködő Jánoskúti Mártát is, aki eredeti jelmezterveit bocsátotta a kiállítás rendelkezésére.

A kiállítás sikeréhez – dokumentumok digitális közlésének engedélyezésével – hozzájárult még a **Vígszínház** archívuma és a **Radnóti Színház**, valamint a **Petőfi Irodalmi Múzeum** is.

Mann Jolán, a kiállítás kurátora
mannj.at.oszk.hu
Sudár Annamária, a kiállítás szerkesztője
sudara.at.oszk.hu

SIKER, SOR, TOLONGÁS AVAGY A CORVINÁKTÓL A DIGITALIZÁLÁSIG

MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA AZ OSZK-BAN

Az Országos Széchényi Könyvtár a Múzeumok Éjszakájára 2011-ben olyan mozaikszerű programot állított össze, amely minden korosztály számára izgalmas lehetőségeket kínálva villantotta fel a könyvtár sokrétű tevékenységét, este hat órától másnap hajnali kettőig.

Már a nyitás előtt hosszú sor kígyózott a könyvtár főbejárata előtt. Mint minden évben, egyik leginkább várt programunk a félóránként induló csoportvezetéssel egybekötött könyvtári körséta volt. Látogatóink, olvasóink mindig kíváncsiak arra, hogyan működik a könyvtár, mit rejtenek raktáraink, melyik a legnagyobb és legkisebb könyv, vagy a legrégebb, a legértékesebb... Legtöbbször a titokzatos éjféle sétára jelentkeztek, amelyet a könyvtár főigazgatója vezetett.

A séták végét a VIII. emeleti budai panoráma megtekintése zárta.

Programjaink idén is széles korosztályt mozgattak meg, hiszen látogatóink legidősebbike 82 éves, míg a legfiatalabb mindössze 8 hónapos volt. Esti zenei kínálatunk természetesen elsősorban a fiatalokat vonzotta, hiszen a könyvtár „saját” zenekara, a BMM rockabilly, blues és country muzsikával melegítette elő azokat, akik az X-Faktor nyertesének, Vastag Csabának érkezésére vártak a zsúfolásig megtelt előadóteremben.

Látható volt még Miroslav Krleža, horvát klasszikus író emlékére készült kiállításunk, de ezen a napon az író a virtuális térbe is beköltözött: Spiró György író, Fesztbaum Béla, a Vígszínház színművésze, valamint Jánoskúti Márta, Kossuth-díjas jelmeztervező közreműködésével ekkor indítottuk el az OSZK által gondozott Krleža-honlapot.

A kötészet munkatársai rendkívül hangulatos világot varázsoltak erre az éjszakára műhelyükbe, hiszen nemcsak az igényes könyvkötés munkafázisait – mint például az aranyozás, borítófestés – láhatták előben a látogatók, de a rejtett, mediterrán hangulatot árasztó, mécsesekkel megvilágított udvar látványa is szemet gyönyörködtető volt. Az elkészült kis műremekket helyben meg is lehetett vásárolni.

Kézirattárunk hű maradt válogatott kiál-

Este „bekapcsoltuk a könyvtárat”: kollégáink előadásai, illetve kipróbálható készülékek segítségével bemutattuk mit jelent, hogyan használható korunkban a digitalizálás, miként tehetünk akár több száz könyvet egyszerre zsebbe az e-book olvasón.

A Plakát-és Kisnyomtatványtár kiállításán – *A cipőgombólótól a vaskályháig* – plakátok, képeslapok, illusztrált katalógusok, egykori használati tárgyak idézték a múlt század fordulóját, amikor még használtak cipőgombólót, gázhűtőszekrényt, és nagyon szép vaskályhát is. A tár olvasóterme is nyitva volt, itt ezen az éjszakán egyéb ritka plakátokat lehetett megtekinteni. A folyosó másik végében ismerős színész-arcok tekintettek ránk a fotográfiairól, hiszen a 115 éve megnyílt első magyar mozi emlékére készített fotókiállítás képei között lehetett nézelődni. Folyamatos volt az érdeklődés a Térképtárban is, ahol régi és új helymeghatározó eszközöket mutattunk be. Látogatóink a high-tech felszerelések mellett izgalmas XIX. századi szerkezetekkel ismerkedhettek meg, középkori eszközöket próbálhattak ki – mérhettek például egy XV. századi eszköz másolatával, a Regiomontanus-féle kvadránszal is.

lításának címéhez: „*A változatosság gyönyörködtet*”. A program exkluzív és minőségi volt, hiszen mindegyik ritka kézirat csak egy órán át volt látható, így 18.00 óra és hajnali 2.00 között nyolc különböző kuriózumot lehetett megcsodálni és a hozzájuk fűződő szellemes, izgalmas történeteket meghallgatni. Nagy sikere volt a gheez nyelven, a középkori Etiópia nyelvében íródott liturgikus könyvek is, amelyet egy büntetőexpedíció

során, 1868-ban, a rablóvezérből lett etióp császár kincstárából zsákmányolt a brit hadsereg – s az expedíció főparancsnoka a szolgálatában álló magyar tisztnek ajándékozta, aki azt még ezen évben a nemzeti könyvtárnak adományozta. Kiállítottunk egy Corvinát is, melyet a szocializmusban egy elefánt árért vásároltak, s

utoljára 1990-ben láthatta a nagyközönség. Sokan felfigyeltek a Kézirattár *Babits a Beachen* című miniatúrára, azt találgatva, vajon mit is takarhat a kiállítás. A nálunk őrzött hagyaték több ezer fotója közül válogatunk egy csokorra valót, melyek a költő kevésbé ismert arcát mutatják: úszik, evez, napozik, libikókázik.

Természetesen gondoltunk a szülőkkel érkező gyerekekre is, ezért bemutattuk Petőfi *Anyám tyúkjá* című versének eredeti, kéziratos példányát. A Kézirattár hamisításra is vetemedett ezen az estén: a látogatók elé tártuk a XIX. század első fele legnagyobb magyar hamisítójának remekbe szabott „munkáit”. 18+ volt a címe annak az órának, amelyben egy középkori kódexünk meglepő, több mint pikáns képeit mutatuk be.

Egy másik teremben Keresztelő Szent Jánosra emlékeztünk, egy gyönyörű óraskönyv elbűvölő miniatúrájával és egyik legértékesebb nyelvemlékünk, az Érsekújvári kódex Szent Jánosra utaló soraival. Mindezekon kívül egész éjjel láthatott a közönség egy reprezentatív összeállítást a Kézirattár kincseiből: történeti emlékeinket a kezdetektől a 18. század végéig, izgalmas tartalmú, vagy pedig egészen érdekes formájú kézirat-kuriózumokat – egyipto-

mi papirusztöredéket, kódextekercseket, legyező-kéziratot, titkosírást, képrejtvényeket.

A Színháztörténeti Tár és a Zeneműtár olvasótermében játékos kedvű gyerekek és felnőttek *Csináld-magad-színház* címmel vehettek részt kézügyesség- és tudáspróbákban. Építhettek maketteket a Globe Színháztól az új Nemzeti Színházig; játszhattak papírszínházat mesékkel és bábokkal; az ügyes kezűek haza is vihették a maguk készíttette pop-up

képeket és figurákat. A központi tematikus kiállítás a 300 éve véget ért Rákóczi-szabadságharchoz kapcsolódott: *Rákóczi a színpadon* címmel elevenítették fel a XIX. és a XX. század néhány jellegzetes színpadi feldolgozását díszlet- és jelmeztervek, fényképek, szövegek és korabeli kritikák segítségével.

A Régi Nyomatványok Tárában az Apponyi-gyűjteménybe pillanthatnak be a látogatók. Ezt a jelentős részben történelmi, földrajzi témájú művekből álló anyagot Apponyi Sándor 1925-ben ajándékozta a könyvtárnak, és a világ legnagyobb hungarica – azaz a Magyarországról szóló, nem magyar nyelvű, 15–18. századi nyomtatványok – gyűjteménye. A program címe: *Így volt rég – Európa Magyarság képe a 16–17.*

században. Az óránként kezdődő programban háborgozongató összeesküvésekről, politikai gyilkosságokról, jóslatokról, Hamlet csillagának rejtélyéről és ennek magyar vonatkozásairól, valamint régi könyvekben látható azonosítatlan repülő tárgyakról is szó esett.

A VI. emeleti aulát a restaurátorok népesítették be, segítségükkel olyan régi kötéstechnikai fortélyokat lehetett kipróbálni, amelyekkel egy restaurátor találkozik

a régi könyvkötéseken. A falakon lévő poszterkiállítás a könyvrestaurálás kulisszatitkaiba avatta be a látogatókat. Rengeteg gyerek és szülő készített magának minikönyvet, s nézte ámulva az oromszegés, könyvkötés mesterfogásait.

A VIII. szinten *Valóság, álmok és rémálmok a tengeren* címmel ezen az éjszakán nyílt meg új kiállításunk a Monarchia hadihajóiról, filmvetítéssel, előadással, megvásárolható hajómakettekkel fűszerezve.

A júniusi estén több mint hétezer volt a látogatók száma, ebből ezren váltottak nálunk belépőt; beiratkozóink száma, akik éltek az éjszaka kínált kedvezményes lehetőséggel, meghaladta a 150 főt.

Sághi Ilona - Bóka B. László

saghi.ilona.at.oszk.hu; boka.b.laszlo.at.oszk.hu

APÁTSÁGI KINCSEK

KIÁLLÍTÁS A ZIRCI MŰEMLÉKKÖNYVTÁRBAN

A zirci apátságot a török kor után a sziléziai Heinrichau (ma Henryków) alapította újra. A középkori épület a hódoltság idején elpusztult, ezért egy teljesen új monostort építettek. A visszatelepedést először a rend Pápán vásárolt ingatlanából, majd 1726-tól a zirci ideiglenes rendházból irányították. 1733-ban költözött át négy szerzetes az új barokk épületbe, mely akkor még csak egyszintes volt. Az apátság templomát 1752-

ben Padányi Bíró Márton veszprémi püspök szentelte fel. A század közepén a szerzetesek száma elérte a tizenkettőt, ezért konventté szervezték Zircet. 1792-ben a 29 szerzetesből 12 már magyar származású volt. 1802-ben a magyar helytartótanács felfüggesztette a heinrichau apát Zircre vonatkozó jogait, s egy magyar szerzetest, Dréta Antalt nevezte ki kormányzó perjelnek. 1810-ben a porosz kormány feloszlatta a heinrichau apátságot, és amikor meghalt a heinrichau-zirci apát, I. Ferenc Dréta Antalt, aki akkor már a pilis-pásztori apátságot is elnyerte, kinevezte zirci apáttá. Zirc

Johannes Herolt bestiáriumának első oldala

a magyarországi ciszterciak központja lett. 1844 és 1857 között Villax Ferdinánd apát megépíttette az apátság második emeletét és az egész mai nyugati szárnyat.

A könyvtár története elválaszthatatlan az apátságétól. Ahogy nőtt a szerzetesek száma és szaporodtak a feladatok, úgy figyelhető meg a könyvállomány alakulása. Már a barokk apátság is rendelkezett külön könyvtárteremmel: bútorzata 10 tékából állt, s körülbelül 2 500–3 000 kötet elhelyezésére szolgált. Villax Ferdinánd építkezéseinek köszönhetően 1857-ben nyitották meg a pazar berendezésű nagytermet, ahol az állomány egy része ma is megtalálható. Kezdetekben a könyvek közvetlen Heinrichauból érkeztek. A legkorábbi, bejegyzéssel ellátott, 1710-ből, még a pápai ideiglenes rendházból való. 1750-től, az önálló konvent felállításától kezdve mód nyílt a könyvek önálló beszerzésére is, amelynek leggyakoribb módja a vásárlás volt, melyre példa a feloszlott győri jezsuita rendház könyvállománynak egy része. A könyvtár ex librisét 1795-ben készítették el. Az 1815-ben szerkesztett első

Heinrichau és Zirc barokk apátsága. Freskó a heinrichai apátság fogadótermének mennyezetéről

katalógus 4 167 kötetet tartalmaz. A középiskolai oktatásban való részvállalás szükségessé tette a bibliotéka nagyarányú fejlesztését, amelynek során tankönyvekkel, illetve az oktatást segítő művekkel gyarapodott az állomány. A vásárlások során ügyeltek az értékmentésre is, így került Zirc tulajdonába 10 értékes kódex.

A **Zirci apátság kincsei** című kiállítás ezt a másfél évszázados korszakot mutatta be április 1-től június 26-ig. Kimondott érdekessége a már említett kódexek és a 18. században Zircen keletkezett kéziratok voltak, melyeket először láthatott a közönség, s melyeket ma az OSZK Kézirattárában őriznek. A kódexek közül a legjelentősebb a 15. század második felében készült latin nyelvű darab, amely Johannes Herolt prédikációit és

egy bestiáriumot tartalmaz. A kódexet a 15. század végén egy dél-magyarországi kolostorban magyar és horvát nyelvű glosszákkal, azaz megjegyzésekkel látták el. 20 magyar szót tartalmaz, s így nyelvemléknek számít, „Zirci Glosszák” elnevezéssel. Láthatóak voltak még a könyvtár legértékesebb ősnymtatványai és antikvái, valamint korabeli miseruhák és kelyhek, melyeket az apátság kölcsönzött a kiállítás rendezőinek.

A tárlatot Dékány Árpád Sixtus ciszterci apát nyitotta meg, Dr. Sajó Andrea köszöntő szavai után. A kiállítást mintegy 6 000 látogató tekintette meg.

Németh Gábor

nemeth.gabor.at.oszk.hu

RABÍNDRANÁTH TAGORE DOKUMENTUMOK AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁRBAN

1991-ben az Országos Széchényi Könyvtár kiállítást rendezett Rabíndranáth Tagore halálának 50. évfordulója tiszteletére. Az idén május 4. és június 24. között megrendezett kiállítás tehát már a második alkalom volt, amelyen bemutattuk Tagore munkásságát a bengáli és a magyar kulturális kapcsolatok fényében, előtérbe helyezve magyarországi kapcsolatait, fogadtatását és látogatását. Röviden bemutattuk a bengáli reneszánsz kiemelkedő képviselőit és Tagore családi hátterét, a bengáli ébredésben aktív szerepet játszó családtagjait, nagypapját és édesapját.

A XIX. századtól kezdve számos magyar utazó látogatott Bengálba, elsősorban Kalkuttába (Kőrösi Csoma Sándor, Andrásy Manó, Széchényi Béla, Duka Tivadar stb.), az ő útbeszámolójuktól is válogattunk. Tagore Nobel-díjáról a magyar folyóiratok is tudósítottak, ekkor születtek az első értékelések munkásságáról, többek között Kégl Sándor, Kosztolányi Dezső és Babits Mihály írtak róla, és Babits a Vasárnapi Újságban lefordította a Gítándzsali néhány versét, amiért Tagore a Nobel-díjat kapta.

1921-es európai körútja során Tagore sajnos nem jutott el Magyarországra, de 1920 és 1925 között 30 kötete, javarészt az angol fordításban megjelent könyvei váltak elérhetővé Magyarországon is. Ezt megelőzően

az érdeklődők angol és német nyelven olvashatták műveit. Európa különböző városaiban tartott előadásain magyarok is részt vettek. (Németországban, Keyserling gróf darmstadti birtokán ott volt Márai Sándor, aki a Kassai Naplóban írt Tagore előadásáról.) Így nem meglepő, hogy nagy várakozás előzte meg a költő magyarországi látogatását, amire végül csak 1926. október 26. és november 12. között került sor. A vezető napilapok részletesen tudósítottak minden eseményről, ezekből is igyekeztünk minél szélesebb válogatást adni. A kiállítás végén a Sántinikétanba látogató magyarok (Balázs Ferenc, Baktay Ervin, Sass-Brunner Erzsébet és Brunner Erzsébet, Fábri Károly és a Germanus házaspár) élménybeszámolóiból, leveleiből, festményeiből és fotóiból mutattunk be néhányat.

A kiállítás elsősorban az Országos Széchényi Könyvtár törzsgyűjteményében található dokumentumokra, könyvekre és folyóiratokra épült. Ezek közül az egyik legkülönlegesebb darab Tagore Lékhan (Írások) című kötete, amit Balatonfüreden fejezett be a költő és 1927-ben Sántinikétanban jelent meg. Különleges fémlemezekre írta bengáli és angol nyelvű költeményeit, amelyekről a nyomdai kliséket Berlinben készítették el. A törzsgyűjteményen kívül válogattunk a különgyűjteményeinkben lévő anyagokból is. Bemutattuk a Kézirattárban őrzött, Umrao Singh Sher-Gilhez és Baktay Ervinhez írt leveleit, a keszthelyi premontrei

rendházban készült és Tagore által aláírt fényképet, valamint Margittay Rikárdnak küldött aláírását, melyhez egy bengáli és angol nyelven írt verset is küldött a költő. A Plakát- és Kisnyomtatványtár dokumentumaiból a Zeneakadémián tartott Tagore-előadásra és a Gellért Szállóban a költő tiszteletére rendezett művészestre szóló meghívókat állítottuk ki, a Zeneműtárból pedig, Tagore „Virágod letéptem” című versének Kosáry János általi megzenesítését. Kiállításunkat társintézményektől kölcsönzött anyagokkal is kiegészítettük. A Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum

Tagore családja körében

Részlet a kiállításból

Adattárából a Gellért Szállóban rendezett vacsora menükártyáját, és Tagore-nak a Balatoni Íróhétre küldött versét, a Magyar Tudományos Akadémia Keleti Könyvtárából a sántinikétani egyetem egyik évkönyvét kértük kölcsön. A Nagykanizsai Képzőművészetek Házából Sass-Brunner Erzsébet és leánya, Brunner Erzsébet Tagore-ról illetve a sántinikétani egyetemről

készült festményei, illetve róluk és a költőről készült fotók, a Balatonfüredi Szívkórházból pedig Rám Kinkar Tagore-ról készült mellszobra gazdagították a kiállítást.

Pap Ágnes, a kiállítás kurátora
pap.agnes.at.oszk.hu

„...EMLÉKEZZÜNK JELES ELŐDEINKRE...”

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR, 2011. MÁJUS 27.

A fenti cím a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciójának 2011 tavaszán megtartott programját kapcsolja össze két megelőző eseménnyel:¹ 2005. január 12-én a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Szekciója és az MTA Művelődéstörténeti Bizottsága tudományos ülészakot rendezett az OSZK-ban² a 120 évvel ezelőtt alakult Országos Hírlapkönyvtárra emlékezve. Bár a programban akkori, sajtótörténeti kutatásokkal, illetve ezeket megalapozó szolgáltatásokkal kapcsolatos aktualitások is helyet kaptak, a bibliográfus-elődökre való emlékezés gesztusa megnyilvánult a *Szinnyei Józsefről*, *Gulyás Pálról*, *Kozocsa Sándorról* tartott előadásokban. Az akkori előadók Gazda István, Cseh Zita és Pogány György voltak. A program egyik szervezője és az ülés elnöke Ottovay László, az OSZK nem sokkal később elhunyt fősztályvezetője, a Bibliográfiai Szekció akkori elnöke volt. Az ő korai halála szomorú oka volt, hogy a konferencia anyaga nem jelenhetett meg kötetben...

Öt évvel később, immár az újabb évforduló „megérése” és a néhai elnök emléke előtt való tisztelgés teremtette meg az egykori konferencia „remake”-jének lehetőségét: 2010. október 8-án a Bibliográfiai Szekció ugyancsak *EMLÉKEZZÜNK jeles elődeinkre* címmel, *In memoriam dr. Ottovay László* alcímmel rendezte meg programját;³ részben az eredeti előadók és témák szerepeltetésével, de az ülésen újonnan megidézett hírlaptári bibliográfusok – *Kereszty István*, *Dezsényi Béla* – pályaképeiből szinte a nagy múltú, mondhatni legendás szervezeti egység története rajzolódott ki az előadások során. Bár az idejű rendezvényt e „hírlaptári emlékülés második részeként” emlegettük,⁴ az előadások immár jóval szélesebb merítéssel, a magyar bibliográfiatörténet egészéből válogattak. Pogány György *Czittinger Dávidról A historia litteraria kibontakozása Magyarországon* címmel tartott, lenyűgözően adatgazdag, nagy távlatokat átfogó előadást, melyben a bibliográfia műfajának az irodalomtörténet-írásból

történő szerves kibontakozását világította meg. Pogányné Rózsa Gabriella *A hungarika-bibliográfia kezdete* című, *Kertbeny Károly* könyvészeti munkásságáról tartott előadása a széles műveltségű, világlátott, a külföldi tapasztalatokat meghonosítani törekvő bibliográfus alakját állította elénk. Ezt követően Szőnyi Éva *Barcza Imrét*, a Kereskedelmi és Iparkamara főkönyvtárosát idézte fel, aki *Petri Gézával* közösen szerkesztette a Magyar Könyvészet század eleji évfolyamait. Az utolsó életmű pedig, akivel egyben vissza is tértünk a Hírlaptárhoz és a hírlap-bibliográfiához, *Busa Margit* volt, aki szinte máig egyedülálló – többek között sajtó-bibliográfiai – életművet hagyott hátra. Sajátos a magyar bibliográfiatörténetben, hogy intézményi keretek között többszöri nekifutásra sem tudott meggyökeresedni ez a munka, ellenben egy-egy elhivatott személy, bibliográfus vált letéteményesévé a feladatnak, s vitte évtizedek munkájával a megjelenésig azt, ami egyetlen ember munkássága alatt összegyűjthető.

A három rendezvény együttesen, egy szűkebb területről kiindulva, immár „a magyar bibliográfiatörténet arcképcsarnokává” teljesedett; méltó lenne, ha az összegyűlt életrajzok – egyébként Ottovay László eredeti terveinek megfelelően – kiadvány formájában is megjelenhetnének.

Vass Johanna
johanna.at.oszk.hu

¹ A programsorozat cím által sugallt összetartozásán kívül az is indokolja az együttes említést, hogy a *Mercurius*-ban az előző eseményekről annak idején nem jelent meg tudósítás.

² Az ülésről (akkori címén: *Emlékezzünk jeles elődeinkről*) megemlékezett a *Könyv, könyvtár, könyvtáros* 14.évf. 3.sz. (2005. márc.) száma, három előadás szerkesztett változatának közreadásával.

³ A rendezvényről összefoglaló jelent meg a *Könyvtári levelezőlap* 23.évf. 1.sz. (2011. jan.) számában.

⁴ A szerző a Bibliográfiai Szekció vezetője tagja.

A MÜNCHENI ÁLLOMÁNYRÉSZ FELDOLGOZÁSÁNAK EDDIGI EREDMÉNYEI

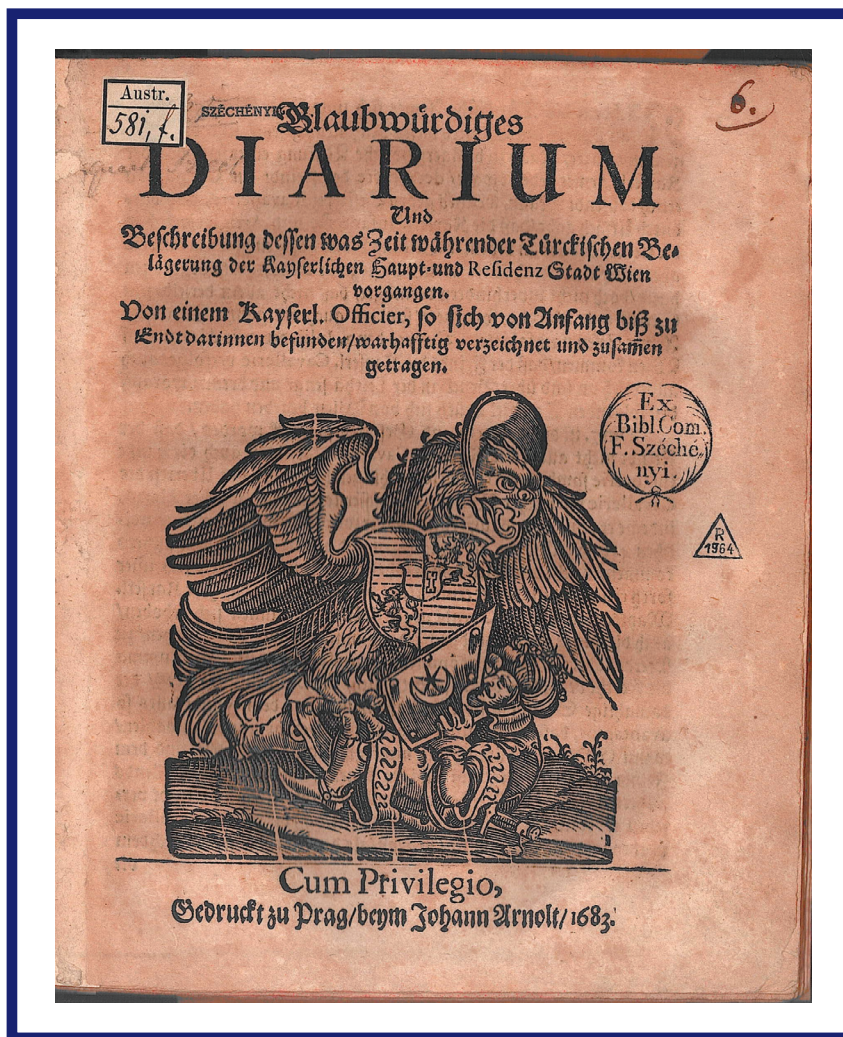

A 2010-es év előkészítő szakasza után¹ megkezdődött a Széchényi Könyvtár Retrospektív Feldolgozó Osztályán a „müncheni gyűjtemény”² újrakatalogizálása. Az osztály feladata a müncheni alapelvek szerint katalogizált, 1926 előtt a törzsgyűjteménybe bekerült, elektronikusan még feltáratlan állományrész autopszián alapuló feldolgozása. Törzsgyűjteményünk ezen része néhány válogatáson már átesett. Kiemelték az ősnymtatványokat, antikvákat, az 1711 előtt megjelent nyelvi, területi, személyi és jórészt a tartalmi hungarikumokat is, a térképeket, metszeteket, kéziratokat, és elhelyezték a megfelelő különgyűjteményekben. Az újból feltárandó gyűjteményrész nyelvilag, dokumentumtipológiai megközelítésben és a megjelenési évek tekintetében még így is változatos képet mutat. A ma rekatalogizálásra váró, hozzávetőleg 152 000 címet számláló állományrész 112 szakban helyezkedik el.

Munkánk során szakról szakra haladunk. Eddig feldolgozásra került a Brit. (Historia Britanniae), Hung. j. (Hungaria juridica), Hung. o. f. (Hungaricae orationes funebres), Med. g. (Medicina generalis), P. o. angl. (Poetae et oratores anglici), P. o. hisp. (Poetae et oratores hispanici), P. o. it. (Poetae et oratores italici) szak. A szakok szerint haladó feltáró tevékenység mellett kiemelten kezelnünk néhány gyűjteményrészt. Ilyen a könyvtár alapítója által adományozott gyűjtemény, ennek egy része (az V. szinten zárt szekrényben őrzött dokumentumok) szinte teljes egészében feldolgozásra került.

Fontos feladatunknak tartjuk a hajdani magángyűjtemények, Jankovich Miklós, Horváth István, Illésházy István, Kölcsey Ferenc, Sándor Móric és mások könyvgyűjteményei rekonstrukcióját.³ 2011 februárjában lát-

tunk hozzá Kölcsey müncheni jelzettel ellátott könyveinek összegyűjtéséhez, rekatalogizálásához.⁴ Örömmel számolhatunk be arról, hogy neves költőnk könyveiről készült leírások szintén kereshetőek az OSZK online katalógusában.

A Prágában megjelent röplap címoldala

A feldolgozás során a magas fokú visszakereshetőség biztosítása, a magángyűjtemények rekonstrukciós kísérlete mellett fontos feladatunknak tartjuk a Magyar Nemzeti Bibliográfia bővítését is. Reményeink szerint nagy számban találunk részben vagy teljes egészében nemzeti tartalommal rendelkező műveket, és talán

rábukkanhatunk néhány olyan 18. századi magyarországi szerző külföldön megjelent munkájára is, melyet a szakirodalom még nem ismer.

A feltárás során nem csupán magára a műre, hanem annak fizikai megjelenésére is koncentrálnunk kell. A számos pergamen-kötésű könyv között akad olyan nyomtatvány is, melynek kötése kódexlap felhasználásával készült. Ilyen például egy 1607-ben Ambergben megjelent Justus Lipsius-mű (müncheni jelzete: Brit. 275), melynek tulajdonosa az eredeti katalóguslap tanúsága szerint Jankovich Miklós volt. Az ehhez hasonló esetekben a Res Libraria Hungariae kutatócsoport Fragmenta Codicum műhelye tárja fel a kódexlapok tartalmát, és mi az általuk készített rövid leírást az őrzőkönyvre vonatkozó példányrekordban rögzítjük.

A feldolgozás során olykor felbukkannak 1711 előtt megjelent magyar vonatkozású művek is. Köszönhetően annak, hogy a leírandó dokumentumokat kézbe tudjuk venni, rátaláltunk az 1704-ben megjelent ún. casseli Biblia⁵ egy példányára, melynek possessora alapítónk, Széchényi Ferenc. A könyv gerincén tévesen 1774-es dátum szerepelt, feltehetően e hiba folytán maradhatott a kiadvány hosszú éveken át a törzsgyűjteményben. A Régi Nyomtatványok Tára őriz ugyan már példányt a casseli Bibliából, mégis nagy örömmünkre szolgált a felfedezés, és az értékes nyomtatvány többes példányként átkerült a különgyűjteménybe.

Szintén az RNYT gyűjtőkörébe tartoznak az 1718 előtt megjelent magyar vonatkozású röplapok is. Ez idáig két olyan röplapot találtunk, mellyel gyűjteményüket gazdagítottuk. Mindkettő 1683-ban jelent meg, ugyanannak a műnek két különböző kiadása, ami, figyelembe véve a kiadványtípus sajátosságait, természetesen nem meglepő. A Régi Nyomtatványok Tára ennek a műnek egy további, szintén 1683-as kiadását már őrizi.⁶ A röplap egyik változata (Austr. 581b) megjelenési hely nélküli, leírását megtaláljuk a VD17 adatbázisban. Másik változata (Austr. 581f) Prágában jelent meg, s mindez idáig úgy tűnik, regisztrálatlan.

A 2011-es évben megközelítőleg tízezer, korábban müncheni jelzeten raktározott tételt dolgoztunk fel. Reményeink szerint munkánk során több értékes, esetenként unikális példány kerülhet kezünkbe. Végül, de nem utolsósorban szeretnénk minden olyan szervezeti egységnek és társigazgatóságnak köszönetet mondani, amelyek folyamatosan segítik munkánkat.

Matolay Katalin

matolay.katalin.at.oszk.hu

¹ A munkafolyamatok, módszerek kialakításáról és a megvalósítandó célokról ld. Dancs Szabolcs: *Az Országos Széchényi Könyvtár müncheni anyagának rekatalógizálása*. = Könyvtári Figyelő, 2011. 4. sz., 721-732.

² Az állományrész a müncheni Hof- und Staatsbibliothek számára kidolgozott szakrendszerről kapta a nevét. Ez, illetve ennek a helyi viszonyokhoz alakított változata került a Nemzeti Könyvtárban bevezetésre. Bővebben ld. Somkuti Gabriella: *Az Országos Széchényi Könyvtár újrászervezése 1867-1875. A müncheni szakrendszer bevezetése* = *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*. 1986/1990. 221-276 p.

³ A témában ld. Fucsik Rita: *Kölcsey Ferenc könyvei a nemzeti könyvtárban*. = Könyvtári Figyelő, 2011. 4. sz. 741-746., és Szóts Zoltán Oszkár: *A Széchényi-gyűjteményhez tartozó dokumentumok azonosítása*. = Könyvtári Figyelő, 2011. 4. sz., 733-740.

⁴ Ehhez kiindulópontul szolgált az OSZK Nemzeti Téka sorozatában megjelent munka: Szabó G. Zoltán: *Kölcsey Ferenc könyvtára és olvasmányai*. Bp., OSZK-Gondolat, 2009.

⁵ Vö. Károli Gáspár *Szent Biblia. Az-az Istennek Ó és Új Testámentomában Foglaltatott egész Szent Írás*. Magyar Nyelvre Fordított KÁROLI GÁSPÁR által. Es mostan hetedszer e' nagyob' formában vitéttetvén a' Francziai nótákra rendeltt Söltár-Koenyvvvel együtt kibocsáttatott a' hatodszor nyomtatott példa szerint. Casselben, Ingébránd János költsége által: 1704 Esztendőben. 4r. Ó Testamentom. 863. – Apocryphus könyvek 221. – Uj Testam. 296 lap. – Szent David Soltari (külön czimlappal) 134 lap. – Elül: cziml., az olvasónak, és lajstrom 3, végül: mut. tábla 1 szltan lev. (RMKI. 1685)

⁶ Az RNYT Röplapgyűjteményében lévő mű: Glaubwürdiges Diarium und Beschreibung dessen was Zeit während der Türkischen Belagerung der Käys. Haupt- und Residenz-Stadt Wienn vorgangen, Nürnberg, 1683. (Hubay 768. tétel)

LISZT ÉS A TÁRSMŰVÉSZETEK

Az elmúlt három esztendő egymást követő muzsikusevfordulóit különleges alkalmat kínáltak az Országos Széchényi Könyvtár számára, hogy mennél szélesebb közönséggel ismertethesse meg zenei vonatkozású dokumentumait. 2009-ben a hosszú évtizedeken át az Esterházyak szolgálatában álló s ekképp tiszteletbeli magyarnak is tekintett Joseph Haydn halálának 200. évfordulójára emlékeztünk az Erekytérben látható *Haydn hétszer* kamarakiállításával, illetve a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetében működő Zenetörténeti Múzeummal társrendezett, nagyszabású *Haydn és Magyarország* tárlattal. Tavaly Erkel Ferenc születésének bicentenáriumát ünnepeltük hasonló módon, a 19. századi Magyarország zenés színházi kultúráját áttekintő *Opera és nemzet* kiállítással, valamint a folyamatosan bővülő erkel.oszk.hu tematikus honlap megnyitásával. Az idei évben pedig Liszt Ferenc születésének 200. évfordulója adta az apropót, hogy a – megint csak a Zenetudományi Intézettel együttműködve létrehozott – *Liszt és a társművészetek* kiállítás keretében nem csupán a zeneszerző életét és műveit, de egyszersmind a különböző művészeti ágak a romantika századában általánossá vált (s Liszt kompozícióiban valóban példaszerűen tanulmányozható) kölcsönhatását is bemutassuk.

Visszatekintve a 2009 tavasza óta a Zenetörténeti Múzeumban létrejött három nagyszabású kiállításra elégedetten állapíthatjuk meg, hogy az előkészületek évről évre gördülékenyebben haladtak. Az Országos Széchényi Könyvtár részéről a vezető szerepet a tematikából adódóan természetesen mindhárom alkalommal a Zeneműtár játszotta, de a *Haydn és Magyarország* az eszterházai operajátszást bemutató termék és az *Opera és nemzet* kiállítás egészének összeállításában meghatározó szerep jutott a Színháztörténeti Tár munkatársainak is, az idei évben pedig – az irodalom, mint Liszt életében kiemelkedően fontos társművészet bemutatásának céljából – nagy számban kerültek a vitrinekbe a törzsgyűjtemény dokumentumai is. A három kiállítás különleges értékét azonban talán éppen az adta, hogy a nemzeti könyvtár gazdag gyűjteményéből válogatott források a Zenetörténeti Múzeumban nem önmagukban kerültek bemutatásra, hanem szervesen illeszkedhettek a számtalan korabeli festmény, szobor, érme, ékszer és hangszer felidézte eredeti kulturális közegükbe.

Az idei kiállítás főkurátora Eckhardt Mária, a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont tudományos igazgatója volt, akit éppen tavaly novemberben avattunk az Országos Széchényi Könyvtár örökös tagjává is. Az ál-

tala kidolgozott koncepció szerint az első terem az ifjú Liszt műveltségét meghatározó kulturális élményeket veszi sorra. A látogató megismerkedhet a kisgyermek első – nagyobb részét vallási tárgyú – olvasmányjaival; egy teljes párizsi szalongozgatás és egy valódi Erard-zongora segítségével megérezhet valamit az 1820-as, '30-as évek párizsi irodalmi szalonjainak hangulatából, amely a fiatal zeneszerző előtt is egészen új világokat nyitott meg; végül pedig számos korabeli metszet és festmény idézi elénk a lélegzetelállító tájakat, amelyek látványa a Marie d'Agoult grófnéval Svájcba szökö ifjú muzsikust is magával ragadta.

Mint a molinón olvasható ismertetőszöveg is hangsúlyozza, Liszt volt az első, aki nem csupán természeti képeket vagy irodalmi műveket, de konkrét képzőművészeti alkotásokat is „megzenésített” – ennek a tételnek különösen szép illusztrációit láthatjuk a második teremben, ahol többek között az *Egy utazó albuma (Album d'un voyageur)* Itáliában készült darabjaival ismerkedhetünk meg. A kétszárnyú ajtón belépve mindjárt Raffaello *Szent Cecília extázisa* című híres képének nagyméretű reprodukciójára esik a tekintetünk, s a molinón a zeneszerző e festményhez fűzött elemző gondolatait is elolvashatjuk, majd a vitrinekben elénk tárulnak Liszt *Szent Cecília legendájának* különféle zenei forrásai. A további tárlók a zeneszerző számos későbbi, egyházi vonatkozású művét idézik meg, a falakra került Itália-ábrázolások – így például Barabás Miklós és Libay Károly művei – pedig arra emlékeztetnek, e Liszt számára oly fontos élmény mennyire általános volt a maga korában: az antik romokkal tarkított tájakon tett hosszasan tanulmányút ekkorra már (szinte műfajtól függetlenül) minden valamirevaló alkotóművész tanulóéveinek részét képezte.

A harmadik terem voltaképpen egy átjáró, amelynek falaira Liszt „arcai és álarcai” kerültek: egyfelől olyan képek másolatai, amelyeken valamelyik figura mintája a zeneszerző volt, másfelől néhány címlap, illetve részlet azokból a korabeli kulcsregényekből, amelyekben Liszt – akár afféle cameo-szerepben, akár egyik-másik szereplő többé-kevésbé titkolt modelljeként – maga is megjelenik.

Az aprócska átjáróból azonban máris továbbléphetünk a negyedik és egyben legnagyobb terembe, amely Liszt szimfonikus programzenéjét tekinti át. Kortársai meglehetősen értetlenül szemlélték, amikor a világhíres zongoraművész váratlanul felhagyott addigi virtuóz pályafutásával, és Weimarban telepedett le, hogy az udvari színház élén – bizonyos értelemben Goethe örökébe lépve – immár a kultúraszervezésnek és a zeneszerzésnek szentelje idejét. A Németország egykori „irodalmi fővárosában”

A párizsi szalon

A Zichy család és Liszt kapcsolatát bemutató tárló

töltött bő évtized mindenestre szinte elkerülhetetlenül lett Liszt pályáján a társművészetek és a zene közötti kapcsolat új lehetőségeivel való termékeny kísérletezés

időszaka: a *Dante*-, illetve a *Faust-szimfónia* és különösen a szimfonikus költemények óriási hatást gyakoroltak a kortársakra és a későbbi zeneszerző-nemzedékekre egyaránt. A kiállítás azonban nem csupán e kompozíciók elsődleges inspirációs forrásait veszi számba, de egyszerűen bemutatja az ugyanazon művek által ihletett társművészeti alkotásokat is: Gustav Doré az *Isteni szín-játékhoz* készített metszetei, Zichy Mihály *Faust-sorozata* vagy Delacroix *Hamlet-illusztrációi* egyszerűen új fényt vetnek Liszt személyes interpretációjára is. A terem távolabbi végében Munkácsy Mihály híres Liszt-portréja vonja magára a figyelmet – annál is több joggal, mivel a két művész baráti kapcsolatban állt, és a zeneszerző kései magyar rap-szódíái közül a 16-os számút éppen Munkácsynak ajánlotta.

A portré egyszerűen átvezet az ötödik terembe, amely Liszt magyar kapcsolatait mutatja be részletesebben is. 1840 januárjában adott nevezetes pesti koncertjeit követően a zeneszerző rendszeresen visszajárt Magyarországra, a '70-es évek elejétől pedig már állandó lakást is fenntartott a fővárosban, s így elkerülhetetlenül megismerkedett a hazai művészeti és politikai élet szinte valamennyi vezető alakjával Barabás Miklóstól Reményi Edén át Jókai Mórig, Eötvös Józseftől Teleki Lászlón keresztül Apponyi Albertig. E kapcsolatok mély nyomot hagytak Liszt szá-

mos kompozícióján is, lévén a cigányos–magyaros zenei idioma jellegzetes elemei korántsem csupán a kifejezetten népies ihletésű művekben jelennek meg. A terem emellett részletesen bemutatja Liszt az 1850-es évek végén (először franciául) megjelent *A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon* című kötetének hazai fogadtatását, hiszen a kötet alaptézise – miszerint a magyarok zenéje voltaképp a cigányok szellemi tulajdona volna – csaknem jóvátehetetlenül megmérgezte a zeneszerző és a hazai vezető körök viszonyát.

A megint csak kisebb hatodik terem két részre oszlik: egyik felében Liszt dalainak, melodrámainak és kórusainak szövegíróival ismerkedhetünk meg, a másikban pedig a zeneszerzőről fennmaradt számos karikatúra között böngészhetünk. A következő szoba a zeneszerző életművét teljes körűen elérhetővé tenni próbáló

összkiadások történetébe enged bepillantást – érthető büszkeséggel hangsúlyozva, hogy a kurrens *Új Liszt Kiadás* éppen Budapesten készül, és az Editio Musica gondozásában jelenik meg. Az utolsó, nyolcadik terem falait az ugyancsak Eckhardt Mária gondozta (és részben az Országos Széchényi Könyvtár dokumentumait is bemutató) jubileumi plakátkiállítás 16 tablója borítja, a vitetűvásznon pedig a múzeumba látogató csoportok előzetes egyeztetés nyomán néhány Liszttel kapcsolatos filmrészletet is megtekinthetnek.

Az idei *Liszt és a társművészetek* kiállítás méltó záróakordja a Zenetörténeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár között az elmúlt években megvalósult termékeny együttműködésének. A tárlat 2012 augusztusi zárását követően – a három nagy muzikus-bicentenárium elmúltával – a múzeum termei ismét saját, állandó kiállításnak adnak majd otthont. A zenei vonatkozású könyvtári dokumentumok és a társművészetek alkotásainak párhuzamos bemutatásával kapcsolatban szerzett tapasztalatoknak azonban bizonyára mind a múzeum, mind a nemzeti könyvtár munkatársai jó hasznát veszik majd későbbi, immár nem hasonló koprodukcióban megvalósuló kiállításuk tervezésekor is.

Mikusi Balázs
mikusi.at.oszk.hu

RÁKÓCZI-EMLÉKÉV

„Iustam causam Deus non derelinquet”
(Isten az igaz ügyet nem hagyja el)

A Rákóczi-szabadságharcot lezáró szatmári békeszerződés aláírásának 300. évfordulója alkalmából 2011-et Rákóczi-emlékévvé nyilvánították. Az évforduló kapcsán könyvtárunk három kamarakiállítással is csatlakozott a megemlékező rendezvények sorába. Az 1703 és 1711 közötti események képeken történő felidézésével, a kultusszal és a hamvak hazahozatalával kapcsolatos írásos emlékekkel, valamint a Rákóczi-induló történetének kottákkal, zenei átiratokkal való bemutatásával.

„A harcunkat megharcoltuk”
(a Rákóczi-szabadságharc emlékezete)

Az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtár előtti térben 2011. szeptember 20-ától 2012. március 30-áig megtekinthető „A harcunkat megharcoltuk” (*A Rákóczi-szabadságharc emlékezete*) című kamarakiállítás a Rákóczi-szabadságharc bukásának 300. évfordulójáról megemlékező, országos szinten több helyütt is rendezett ünnepségekhez kapcsolódik. A tárlat a Plakát- és Kisnyomtatványtár anyagán keresztül kívánja bemutatni és felidézni a Rákóczi-szabadságharc időszakát, koncentrálna az emlékezeti helyekre és személyekre.

A dokumentumtípusok tekintetében az anyagok széles körét: metszeteket, litográfiákat, képeslapokat, ponyvákat, plakátokat, ex libriseket és egyéb kis- és aprónyomtatványokat vonultat fel. A kiállítást a történeti sík mellett gazdag irodalmi utalásrendszere teszi „többszólamúvá”, a kuruc költészet, ill. a kuruc korról szóló irodalmi művek-

ből vett idézetek által. A kiállítás címéül választott jelmondat Ady Endre első kuruc versének címe.

A kiállításon bemutatásra kerülő anyag történeti íve a szabadságharc kitörésén, Rákóczi Lengyelországból való hazahívásán (1703) keresztül a főbb csatahelyek, kuruc-labanc összecsapások, országgyűlések, a kivált-ságot települések bemutatásán át a szatmári béke megkötéséig (1711) terjed, de szerepelnek benne a száműzetés évei is. A szabadságharc jeles hadvezérei, emblematikus alakjai közt, portréik által felidéződik II. Rákóczi Ferenc, Bercsényi Miklós, Bottyán János, Esze Tamás, Vay Ádám alakja. Rákóczi hazatérését örökíti meg a ponyvairodalom egy remeke, a *Rákóczi hazatérése* című mű, melynek szerzője Rudits József. A vezérlő fejedelemmé választott Rákóczi személye az utókor szemében kultusz tárgya lett: „Hazánk szentje, szabadság vezére, /Sötét éjben fényes csillagunk!/ Oh Rákóczi, kinek emlékére/ Lángolunk és sírva fakadunk!” (Petőfi Sándor: Rákóczi, 1848. ápr. 21.)

A kuruc kor nevezetes várait (Árva, Huszt, Sümeg, Esztergom, Kassa, Marosvásárhely stb.) L. Rohbock (1820–1880) német festő, grafikus metszetei révén csodálhatjuk. E várak többsége a szabadságharc első éveiben már kuruc kézre került, így ezek több éven át bázisként funkcionáltak, míg pl. Kassa és Marosvásárhely birtoklásáért sokszor nehéz, váltakozó kimenetelű küzdelem folyt.

Árva vára, L. Rohbock metszete

A szabadságharc alatt Eger volt a felszabadult országrész központja, II. Rákóczi Ferenc fejedelem itt rendezte be főhadiszállását. Bár 1702-ben elrendelték a vár megsemmisítését, csak a külső várrészt bontották le, Rákóczi pedig parancsot adott a vár megerősítésére. Az egri vár kiállításon szereplő látképe Georgius Houfnaglius nevéhez kötődik, de a kép jobb sarkában található felirat szerint ő csu-

pán publikálójá volt a műnek, nem a szerzője. Az eredeti rajz készítője a helyszínen dolgozhatott, mert a látkép nagyon részletgazdag és pontos, összevethető a várról készült számítógépes rekonstrukcióval. A vár

alatt a város részlete látható, az Eger patak-
kal. A rézmetszet keltezése 1617, de valójá-
ban előbb készült, mivel a kép a vár bástyás
rendszerű átépítését, az 1588-as állapotot
tükrözi.

A csatahelyszínek közül az első, még
vesztes dolhai csata (1703. június 7.) hely-
színét, ill. a szabadságharc első győztes üt-
közétet jelölő tiszaujlaki turulos emlékmű-
vet (1703. július 14.) képeslapok idézik,
hasonlóan a fontosabb országos gyűlések
helyszíneire (Gyulafehérvár, Szécsény,
Huszt, Marosvásárhely, Ónod, Sárospatak,
Szerencs, Salánk). Ezek közül kiemelkedik
az 1707-es ónodi országgyűlés, melynek
valódi színtere az Ónod mezőváros közeli
körömi mező volt. Itt mondták ki a detroni-
zációt, a Habsburg-ház trónfosztását. Rozsnyót
a Rákóczi-örtoronnyal Tichy Kálmán metszetén csodálhatjuk. A város sokáig a szabadságharc hadiipa-
ri központja volt. Rákóczi, szolgálataik jutalmául,
több helységet ruházott fel hajdú kiváltsággal: Göncöt
(1706), Simontornyát (1707) és Tarpát (1708). A kiállítá-
son látható, Gönc részére nyújtott hajdúvárosi kivált-
ságlevelével szövege pontosan körülhatárolja a város jogait és
kötelességeit.

Gönc hajdúvárosi kiváltságlevelé

csétlenebb következményei” – írta II. Rákóczi Ferenc
fejedelemlékirataiban. E vereség után következett
be Ocskay árulása, majd Érsekújvár főterén való kivég-
zése. (Ezen eseményeket örökíti meg *Az áruló bűnhö-
dése* című ponyva.) Képeket láthatunk az 1710-es
romhányi csatavesztésről, betekintést kaphatunk az
1711. április 30-án kötött szatmári béke pontjaiba, ill.
a szatmári hűségeskü szövegébe. A száműzetés éveiből

Rákóczi mellett kiemelt szerepet kap
Mikes Kelemen személye, a helyszínek
közül pedig a törökországi Rodostó, ahol
egész utcát bocsátottak a száműzöttek ren-
delkezésére.

Külön tárlóban elhelyezve szóróanyagok,
kisnyomtatványok, képeslapok, ex librisek
mutatják be a szabadságharc kultuszát,
a főbb emlékezeti éveket (1903, 1906,
1935, 1953, 1976, 1985), köztük kiemelten
II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvai-
nak 1906-os újratemetését a kassai dóm al-
templomában. A dokumentumok közül kü-
lön egységet képeznek a Rákóczit és korát
felidézõ emlék ex librisek, melyek többsége a
2011-es, 300. évforduló alkalmából készült,
a grafikusok közt a kortárs művészek széles

körével: Csiby Mihály, Imets László, Kerékgyártó
László, Kóhegyi Gyula, Ürmös Péter, Varga Edit,
Vecserka Zsolt (a megrendelő: Vasné Tóth Kornélia).

A kiállításon felvonultatott plakátok közül több
a *Rákóczi hadnagya* című filmet, annak szereplőit, jele-
neteit tárja elénk, de a XX. század nevesebb Rákóczi-
kiállításaiába, a sárospataki Rákóczi Múzeum rendez-
vényeibe, a Rákóczi-emlékkönyvbe stb. is betekintést
kaphatunk. A jelen tárlat címadó plakátja az 1903-as
kassai Rákóczi ereklyekiállítás meghirdető plakátot
idézi, mely szintén szerepel a kiállításon.

Ex libris Vasné Tóth Kornélia, grafikus Ürmös Péter

A csatavesztések helyszínei közül is többet képeslap-
pok mutatnak be. A külfölddel folytatott tárgyalások
nem hoztak sok sikert, fokozatosan bomlani kezdett
a szabadságharc tábora, egyre több lett az árulás, a vere-
ség. Az 1705-ös zsigódi vereség Erdély elvesztését hozta
a kurucok számára. Az 1708. augusztus 3-ai trencsényi
csatavesztés már előre vetítette a szabadságharc bukás-
át. „Soha még vereség ennél szégyenletesebb és számalma-
sabb nem volt, és nem is voltak még csatavesztésnek szeren-

A tárlat az emlékezet helyeinek, a korszak emblematikus alakjainak felidézésével hozzájárul a szabadságharc időszakához, a kuruc korról való nemzeti emlékezet ápolásához, mindezt a jelen kor aktuális értékítéletével. A Rákóczi-szabadságharc a Habsburgok abszolutisztikus kísérletének áldozatául eső Magyarország valóságos kérdéseit fogalmazta meg, melyek közül a legfontosabb a szabadság kérdése volt. A szatmári béke, a szabadságharcot közös megegyezéssel lezáró békeegyezmény, a bécsi abszolutista uralkodóház és a magyar rendi alkotmányosság közötti kompromisszum eredményeként született. A magyar rendek lemondtak az ország függetlenségéről, cserébe a bécsi udvar lemondott Magyarország területén az abszolutista kormányzatról, vagyis elismerte az országnak a Habsburg-birodalmon belüli rendi önállóságát. Méltán állíthatjuk tehát Ady szavaival, a kiállítás címére visszaulva: „*Mi a harcunkat megharcoltuk...*”.

Vasné Tóth Kornélia

vasne-toth.kornelia.at.oszk.hu

„Hamvainak elhozása végett elzarándokolnánk szívesen”

(dokumentumok II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak hazahozataláról)

A nemzeti könyvtár VII. szintjén, a katalógustér központi tájékoztatás előtti területén, 2011. szeptember 23-tól új kiállítási területet hoztunk létre. Célunk, hogy egy permanensen működő kamarakiállítás keretében felhívjuk a könyvtárlátogatók és kollégák figyelmét a jeles napokra, eseményekre, évfordulókra.

A sorozat első kiállításának témája a Rákóczi Emlékév zárórendezvényeihez kapcsolódik: 105 évvel ezelőtt, 1906. október 27-én Orsovánál lépte át a magyar határt az a feldíszített szerelvény, mely II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvait hozta haza. Az országos ünnepek keretében két városban rendeztek nagyszabású gyászmennet: Budapesten és Kassán. A jeles eseményeket a kiállítás korabeli nyomtatványok, fotók és mozgókép segítségével eleveníti fel. A hamvak hazahozatala – a millenniumi ünnepek záróakkordjaként – a Rákóczi-kultusz csúcspontja volt. Ennek kapcsán érdemes néhány szót szólni a kultusz kibontakozásáról is.

A Habsburg abszolutizmus korában tilos volt Rákóczi nevét említeni, vagy megemlékezni róla. A magyar országgyűlés 1715. évi 49. törvénycikkében hazaárulónak, a haza ellenségének nyilvánította a kurucok vezérét és társait. A 18. század utolsó éveiben, II. József elnémetesítő politikájának nyomása alól szabadulva,

a nemzeti öntudat egyik megnyilvánulásaként bontakozott ki a Nagyságos Fejedelem kultusza. Később a magyar közéletet átható lelkesedés alábbhagyott, és majd csak a reformkorban tért vissza újra az irodalom területén. A cenzúra élénk figyelmétől kísérve, Vörösmarty a feledés ellen írta *Mikés búja* című költeményében a következő sorokat:

*Árva hazád tiltott nevedet nem zengheti többé.
Vajha ne érezd ezt a súlyos földnek alatta,
S hogy fejedelmi porod nincs emlékezve, ne tudjad:
Ím élő emlék vagyok én, bú rajtam az írás,
És ha magyar tán még e gyászos földre vetődik,
Elmondom neki: „Itt nyugszik fejedelme hazádnak,
Számkivetett onnan, mert nem vala benne szabadság.”*

A 1848-as forradalom napjaiban, Petőfi immár szabadon idézhette meg a fejedelem emlékét *Rákóczi* című versében:

*Az ügy, melynek katonája voltál,
Nemsokára diadalmat ül,
De te nem lész itt a diadalnál,
Nem jöhetsz el a sír mélyibül.*

*Hamvainak elhozása végett
Elzarándokolnánk szívesen,
De hol tetted le a földbe téged,
Hol sírod? nem tudja senki sem!*

Az idézett vers néhány sora adta a kiállítás címét is, jelezve azt a folyamatot, amely a hamvak hazahozatalának óhaja szintjéről a megvalósulásig tartott. A kiegyezéshez vezető enyhülés időszaka kellett ahhoz, hogy kutatási céllal tudósok merészkedjenek a törökországi sírokhoz. Elsőként, a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, 1862-ben Kubinyi Ferenc, Henszlmann Imre és Ipolyi Arnold utazott Törökországba. Tudományos kutatásuk fő célja Mátyás király elhurcolt Corvináinak felkutatása volt. A konstantinápolyi szultáni könyvtárban sikerült több régi kódexet Corvinaként beazonosítani. (Ezekből ajándékozott vissza a szultán 1869-ben és 1877-ben néhány példányt.) Kubinyiék Konstantinápolyból, a bécsi konzul unszolására – a felkínált lehetőséget hivatalos engedélynek tekintve – Rodostóba kirándultak egy napra, ahol az idő rövidege és a meghatottság miatt csak részleges kutatásokat végezhetek.

1888-ban Thaly Kálmán a három tudós nyomdokain, elbeszéléseik és leírásaik alapján indult el feltérképezni a helyszíneket. Rodostóban a helyi görög templomban részletesen leírta Bercsényi Miklós, Eszterházy Antal és Sibrik Miklós főurak sírköveit. Nikodémiában (Izmid) felkereste az örmény temetőt és beazonosította Thököly Imre sírját. 1889-ben Thaly egy ötfős Corvinakutató bizottság tagjaként tért vissza Konstantinápolyba. Miután megszerezte a sírok feltárásához szükséges

engedélyeket, Fraknói Vilmostal együtt – azonosítás céljából – a lazaristák Szent Benedek templomában felnyitotta II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Rákóczi József és Bercsényiné Csáky Krisztina sírját. Rodostóban és Nikodémiában ugyanakkor nem végezte el a földi maradványok agnoszkálását. Thaly hazatérése után politikusként, tudósként minden megmozgatott a hamvak hazahozatala érdekében.

1903-ban Szádeczky Lajosnak Rodostóban – hivatalos engedély nélkül – sikerült kieszközölnie Bercsényi Miklós sírjának feltárását.

1904-ben Ferenc József engedélyt adott II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak hazahozatalára. Tisza István miniszterelnök megbízásából Thallóczy Lajos utazott Törökországba a hamvak hazaszállításának előkészítésére. Vele tartott Edvi Illés Aladár akadémiai rajztanár és Forster Jenő magántitkár is. Az előkészületek során Rodostóból és Nikodémiából a földi maradványokat és sírköveket a konstantinápolyi lazaristák templomába vitték.

1906. október 17-18-án a magyar delegáció tagjai – Thaly Kálmán, Forster Gyula, Fraknói Vilmos, Thallóczy Lajos, Török Aurél, Forster Jenő és Kolossa Ferenc – ünnepélyes keretek között átvették a hamvakat Francois Lobry rendfőnöktől a konstantinápolyi Szent Benedek templomban. A magyar országgyűlés október 23-án törölte az 1715. évi 49-ik törvénycikknek a Rákóczit és társait megbélyegző részeit, s az uralkodó már másnap szentesítette a határozatot. Ugyanaznap indult útnak a hajó Konstantinápolyból, fedélzetén **II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Thököly Imre, Rákóczi József, Bercsényi Miklós, Bercsényiné Csáky Krisztina, Eszterházy Antal és Sibrik Miklós** hamvaival. Október 25-én a hajó befutott Konstanca kikötőjébe, majd a koporsókat és a sírköveket egy feldíszített különvonatra rakták át.

Október 27-én, reggel 8 óra 20 perckor Orsovánál a szerelvény magyar földre érkezett, ahol a kormány tagjai, élükön Wekerle Sándor miniszterelnökkel, ünnepélyes keretek között vették át a hamvakat. Másnap, reggel 8 óra 34 perckor futott be a vonat a budapesti Keleti pályaudvarra. Az érkezőket Bárczy István polgármester fogadta. A koporsókat díszes hintókra rakták, és a gyászmenet a Kerepesi (ez időtől Rákóczi) úton vonult a Szent István bazilikába, illetve Thököly hamvaival külön a Deák téri evangélikus templomba. A vonat este 8 órakor indult Kassára, ahová október 29-én hajnalban érkezett meg. II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Rákóczi József, Bercsényi Miklós és neje Csáky Krisztina, Eszterházy Antal valamint Sibrik Miklós hamvait a Szent Erzsébet dombon helyezték örök nyugalomra. Thököly Imre hamvait október 30-án, végakarátának megfelelően Késmárkra vitték, és az új evangélikus templomban helyezték végső nyugalomra.

A négy tárlóban elhelyezett dokumentumok közül említésre méltó néhány kuriózum:

A hamvak hazahozatalának előmozdításában orosz-lánrészt vállaló Thaly Kálmánnak két műve is látható. *A II. Rákóczi Ferencz fejedelem ifjúsága* című, 1881-ben kiadott, díszes, bordó kötésű, aranyozott szegélyű könyvét Kossuth Lajosnak dedikálta. Az ajánlás egy négysorossal indul, amelyben a szerző párhuzamba állítja a két államférfi életpályáját:

Mily ádáz a balsors hatalma

Fáj tudni és érezni kín;

Dicső pályáitok jutalma:

Régen Rodostó, ma – Turin!

A *Rákóczi-emlékek Törökországban és II. Rákóczi Ferenc fejedelem hamvainak föltalálása* című 1893-ban kiadott művének egy olyan példányát őrizi a nemzeti könyvtár, melybe a hamvak hazahozatalával a magyar kormány által hivatalosan megbízott Thallóczy Lajosnak a következő bejegyzését olvashatjuk: *Ez a példány volt velem 1904. okt. 4 – decz. 29. konstantinápolyi utamban és ezt tétetem Thököly Imre hamvai elé az ismidti örmény templom szentélyében Stepan Hovagnimian érsek 1904. decz. 22-23. éjjel. Thallóczy – Itt látható még 1906. október 5 – november 7. között vezetett útinaplójának korrektúrapéldánya, a szerző javításaival és kézjegyével.*

A hamvak végső nyughelyének otthont adó kassai Szent Erzsébet dómról 1936-ban jelent meg egy monográfia Wick Béla tollából. A kiállított példány címlapján a következő ajánlás olvasható: *Méltóságos Szendy Károly Budapest székesfőváros polgármesterének, hálatelt szívvel és szeretettel, az édes anyországához visszacsatolt Kassa törvényhatósági joggal felruházott sz. kir. város polgármestere Kassa 1939. január hó 21-én. – A történelem sodrában rövid időre Rákóczi hamvai ismét hazatértek.*

A budapesti és kassai felvonulásokat megörökítő 1906-os mozgókép-felvételeket az OSZK Történeti Interjúk Tára jóvoltából tekinthet meg.

Elbe István
elbe.at.oszk.hu

A Rákóczi-induló

Szép hagyomány, hogy a Zeneműtár minden esztendőben kisebb kamarakiállítással emlékezik meg a legfontosabb zenei évfordulókról – így 2011-ben Liszt Ferenc születésének bicentenáriumáról. Minthogy azonban a nemzeti könyvtár társrendezőként jegyzi az idei év legjelentősebb hazai Liszt-tárlatát (az erről szóló beszámolót ld. a *Liszt és a társművészetek* című írásban), úgy éreztük, a Zeneműtár folyosóján bemutatán-

dó kiállításunkat ezúttal önisméltés volna „csak” Lisztnek szentelni. Ehelyett – az év egy másik fontos évfordulójához kapcsolódva – a Rákóczi-induló történetének rövid áttekintésére vállalkoztunk, mely ugyanakkor több szállal kapcsolódik Liszt személyéhez is.

A látogatók mindenekelőtt a változataiban egészen a 17. század közepéig visszakövethető dallam kialakulásával ismerkedhetnek meg, különös tekintettel Nikolaus Scholl katonakarmester szerepére, aki feltehetőleg a neves prímás, Bihari János játékát lejegyezve és továbbkomponálva alakította ki az induló ma ismert formáját. Az 1820-as években Bécsben már nyomtatásban is megjelent „Rakoczy-Marsch” az ifjúkorában még elsősorban zongoraművészként ismert Erkel Ferenc szívéhez is közel állt: a '30-as években több ízben is variációkat játszott a dallamra, s egyik feldolgozását Wagner József már 1840 januárjában kiadta. Utóbbi nyomtatvány címlapján egyébként *Emlékül Liszt Ferenczre* felirat szerepel, a január 4-én a Pesti Magyar Színházban adott nevezetes koncert után ugyanis a cenzúra megakadályozta Liszt saját feldolgozásának megjelenését, s így Erkel kiadványa – részben a virtuóz kolléga stílusát is utánozva – előbbi „pótlására” tett kísérletet. Liszt 1840-ben játszott változata (amelynek autográfja kiállításunk egyik ékköve) végleg kéziratban maradt, a későbbi évtizedekben azonban a zeneszerző számos további Rákóczi-feldolgozást készített, melyek közül a vitrinekben az 1851-ben Lipcsében megjelent „népszerű kiadást”, a *Magyar rapszódia*k sorozat 15. darabjaként ismertté lett változatot, valamint az 1865 augusztusában éppen Pesten bemutatott zenekari átíratot mutatjuk be. Utóbbit egyébként Liszt végül csak 1871-ben, Berlioz halála után jelentette

meg, hiszen udvariatlannak találta volna versenyre kelni barátja közismert – s éppen Lisztnek szóló ajánlással ellátott – zenekari feldolgozásával. (Látogatóink Berlioz szerzői kéziratát is eredetiben tanulmányozhatják, e különleges értékű dokumentum ugyanis a 20. század elején Erkel Ferenc hagyatékából az Országos Széchényi Könyvtárba került.) Berlioz máig népszerű feldolgozása egyébként a szabadságharc bukása után egy évtizeden át nem szólalhatott meg nyilvánosan Magyarországon – amikor pedig az osztrák csapatok Itáliában elszenvedett vereségeit követő politikai enyhülésnek köszönhetően 1859-ben végre ismét műsorra tűzhetette a Filharmóniai Társaság zenekara, először a szándékoltan félrevezető *Pesti emlék* címmel került fel a plakátokra.

Az 1860-as évektől fogva áttekinthetetlenül megsza-
porodtak a Rákóczi-induló feldolgozásai, így az olvasó-
terem két vitrinjében (a kiállításhoz csatolt amolyan
„ráadásként”) a mű későbbi befogadástörténetének
csupán egyetlen aspektusát mutatjuk be: a hangszeres
dallamra utólag „ráhúzott” különféle szövegeket. Míg
az 1860-as, '70-es évek szövegei még az ideális hazasze-
retetet hangsúlyozzák („*Üdv, hazánkön égi fény, / Nem-
zet öre, tiszta lény*”), a 20. század kezdetén már harcia-
sabb a tónus („*Rajta magyar, jön az ellenség / Védd
a hazát, örök igazát*”), a Trianon után született, máig
közismert szövegből pedig süt a reváns vágya: „*Magya-
rok Istene, rontsd a labanc hadát! / Közéleg az óra, csatari-
adóra, / Hogy a magyar akarata, csatavasa, viadala / ment-
se meg a szomorú hazát! / Magyarok, hej!*”

Mikusi Balázs
mikusi.at.oszk.hu

2011-ben a Kézirattár új sorozatot indított OLVASNI/VALÓ címmel. A nagyobb kamaraállítások közötti szünetekben egy-egy kéziratot mutattunk be, melyek nemcsak jól olvashatók, hanem olvasásra érdemesek is, mert aktuálisak, szórakoztatók, tanulságosak. Kimondottan kutatóinkat céloztuk meg „közönségként”, akik az elmélyült munka közben, fellélegzőként egy egészen más világba léphettek be, ha megálltak a kiállítótérben elhelyezett tárló előtt. Láthatták Meszlényi Rudolf levelét Liszt magyarországi látogatásáról, Festetics László albumát, Mikés fordításait, Lakatos Demeter versét, a Magyar Szemle szerkesztőségi munkatársainak Juszufiász című paródiáját, valamint Reményik Sándor ismeretlen verseit, melyek legújabbán kerültek gyűjteményünkbe. A tárlatok rövid összefoglalói megtalálhatók a nemzeti könyvtár blogján. (<http://nemzetikonnyvtar.blog.hu/>) Alábbiakban gyűjteményünk „legifjabb” tagjait, a már említett Reményik műveket mutatjuk be.

LÁTOMÁSOK

REMÉNYIK SÁNDOR PRÓZÁBAN ÍRT ISMERETLEN KÖLTEMÉNYEI

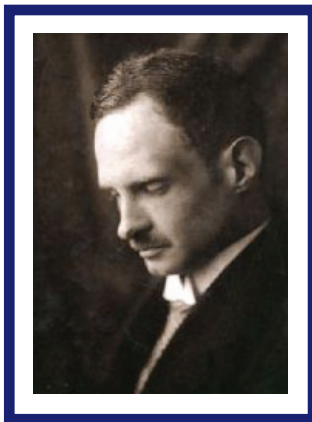
Hetven évvel ezelőtt, 1941. október 24-én halt meg Reményik Sándor. Erről a jeles évfordulóról a Kézirattár 2011 júniusában emlékezett meg havi Olvasni/való sorozatában.

„...vannak költők, akikben az ember erősebb a művésznél, akik mindjárt az első percekben úgy megkapnak bennünket egyéniségük szeretetreméltóságával és nemességével, ember voltuk monumentalitásával, belső életük mélységeivel és finomságaival, hogy már régen meg vagyunk hódítva, mielőtt tulajdonképpen művészi formáik értékeire gondolnánk. Reményik Sándor ezek közé tartozik.”¹

Reményik Sándor 1890-ben született felvidéki származású szülők fiaként Kolozsváron. Evangélikus elemi után középiskolai tanulmányait a kolozsvári református főgimnáziumban végezte. Felsőfokú tanulmányait ugyanitt, a Ferenc József Tudományegyetem jogi fakultásán kezdte meg. Utolsó szigorlatát az egyetemen betegeskedése miatt már nem tette le. Így nem szerzett olyan diplomát, amely a családi hagyományhoz méltó „polgári foglalkozást” biztosíthatott volna számára. „Jöttek munka helyett az elgondolkozás és merengés évei” - ahogy édesanyja fogalmazott naplójában. Ez volt számára az útkeresés nehéz és küzdelmes időszaka, amelyet az elesettség és szegény, súlyos önbizalomhiány jellemeztek. Életfeladata foglalkoztatta, amelyet már gimnazista korában így határozott meg, osztályfőnöke, Imre Sándor visszaemlékezése szerint: „Egyszer a VII. osztályban arról kellett írniuk, hogy mi feladatot látnak az életben maguk előtt... Reményik Sándor írásáról annyit, hogy semmiféle állást vagy munkakört nem említett benne, de ott volt a kemény önbírálat, és a reám akkor elszánásként ható

vallomás, hogy ő a nemzetet akarja szolgálni, úgy, ahogyan majd szüksége lesz rá.”²

Költeményt először az *Új Idők* közölte tőle 1916-ban. Első verseskötete 1918-ban jelent meg, *Fagyöngyök* címmel. De nem volt egyenes, magától értetődő útja a benne lakó poétának. Meg kellett küzdenie önmagával: erkölcsi felelősségérzet, nemzetszolgáló álmok fűtötték, ugyanakkor rettenetes önbizalomhiány kínozza.³ Pedig mindig is érezte magában a tehetséget, már 1913-ban így írt barátjának: „Érzem, hogy hatalmas feszítő erők lüktetnek bennem, és nem közönséges lendület van az írásomban. Amit megérzek, el-gondolok, az mind rendkívül könnyedén, simán, döccenés nélkül fejlik ki lelkemből s pattan bimbóba. Mikor írok, mintha gyakorlott zongorista játszana...”⁴

Reményik Sándor
arcképe

Már azt megelőzően is próbálkozott az írással, hogy rátalált volna a versek formavilágára. Tanulmányokat, cikkeket, bírálatokat, 1910-től kezdve pedig rövid prózai szövegeket írt, ezekből néhány meg is jelent a kolozsvári *Erdélyi Szemlében* és a felvidéki *Dobsina és vidéke* c. hetilapban. (E megjelent művek gyűjteményes kiadása 2009-ben, Kolozsváron jelent meg, *Vércsöppek a hóban* címmel.) Ezen korai művek legtöbbje azonban kéziratban ma-

radt, Olosz Lajoshoz írott leveleiben vagy a családi hagyatékban, ebből vásárolt meg a Könyvtár nemrég egy csokorra valót, és ebből válogattunk kiállításunk számára. Reményik maga a „Látomások” nevet adta ezen művei egy csoportjának, melyek az Erdélyi Szemlében 1918-ban megjelentek. Ezt az elnevezést kiterjesztve Áprily Lajos, a személyes jó barát, tanulmányában (*A megváltó vers*) azt írja, hogy ezekben a prózai szövegekben már benne rejtezik az érett költő, eszmében, tartalomban és belső kiforrtságban egyaránt. Életének döntő szakasza

ez: költővé fejlődésének útját figyelhetjük nyomon benne. Látomásainak ritmikus prózájában sokszor magas fokon mutatkozik meg képzeletének gazdagsága és stílusának kifejező ereje. A megformáltság azt sejteti, hogy kiadásra készültek a művek, kicsinyhitűsége és önbi-zalomhiánya azonban nem engedte számára, hogy megelégedett legyen.⁵

A fiatal Reményik nem hangulatokat keres, nem becsüli sokra a pusztá esztétikumot, hanem erkölcsi világnézetet formál magában, határozott célt igyekszik megvalósítani minden írásában. Ezért nem meri sokáig átadni magát az álmodóbb, érzelmesebb lírai énjének. Formai szempontból mégis úgy érzi, tovább kell lépnie, és végül igazi harmóniát csak a versben, megnyugvást csak a költészetnek való teljes odaadottságban talált. „Egy évvel ezelőtt szemébe kacagtam volna még annak, aki megjósolja, hogy egyszer majd verset is írok. Most pedig, és ez megint nagyon nevetséges lehet másnak, úgy érzem, mintha mindég minden próbálkozásom át egyes-egyedül ezt a formát kerestem volna...”⁶

Reményik Sándor látszólag a szépprózából kibontakozva lett költővé. Látszólag, mert lényegében akkor is költő volt, abszolút költő, amikor a *Látomások*at megírta. A költői áttérés ezekben történt meg széles vonalon. A *Látomások* által megindított kristályosodási folyamat végén – 1916-ban megszületett a vers, 1918-ban pedig már meg is jelenik első verskötetete. Boldogan jelenti be ekkoriban egy levelében: „ezentúl föltett szándékom magam egész lelkemmel az irodalomnak, azaz a költészetnek odaadni... hiszem, hogy ez életemnek csakugyan tartalma és boldogan megtalált megváltása.”⁷

A kéziratcsomag megszerzésével könyvtárunk az alábbi Reményik-szövegekkel gazdagodott:

Próza szövegek: Vércsöppek a hóban, Kolozsvár, 1914. okt. 5. (megjelent a Dobsina és vidékén, 1915/12); Egy kisleány halálára, Kolozsvár, 1915. I. 27.; A régi spanyolfal, Kolozsvár, 1915. II. 25.; Lepke a porban, Dobsina, 1915. júl. 11.; Valaki jön az avaron, Kolozsvár, 1915. aug. 3.; Óra, óra, falióra, Kolozsvár, 1915. XII. 19.; Akit én ünneplek, h. n., é. n.; Kisleányok, h. n., é. n.

Verses: Néma ágyúk, Kolozsvár, 1915. jún. 3.; A végtelen palást, h. n., é. n.; Éjfélvi lombok beszéde, h. n., é. n.; Májusi fagy, h. n., é. n.; Napnyugta felé, h. n., é. n.; Papillons, h. n., é. n.; Szerenád, h. n., é. n.; Végrendelet, h. n., é. n. (a Fagyöngyökben megjelent szöveg variánsa)

Kiállításunkon két, eddig ismeretlen szöveg – *Lepke a porban*; ill. *Papillons* – bemutatásával tiszteltünk a költő emléke előtt melyekből az előbbit, egy „prózában írt költeményt” közölünk:

Lepke a porban

Pár órája, hogy erre járt a vihar. Oly hirtelen borúlt el a nap, hogy észre se vette a lepke. Könnyű szárnyáról mázsás-súllyal verte le a légnymás és elterült az iszapos földön Most már szárad bágyadt sugárfürdőben a nedves homok. Medrűkből megszökött kölyökpatakok visszatérnek s lassú mozdulattal emelik figyelő fejük a porigalázott virágok.

Csak a lepke nem kél föl..... Hanyattfekszik a porban, széttértett szárnyal. Mozdulatlanul. Körülötte letört fagallyak, lerepesztett kődarabok, kifordított gyökerek, halombasodott távoli szemét.... vigasztalan sivárság....

De az ő himpora ép. Érintetlen. Csonkítatlanul üde. Nem súrolta le a szél, nem mosta el az eső, nem ragadt bele a homok.....

Vagyunk néhányan itt, kiket nem riaszt a lepke-sors. Akik gyertyák kialvása, gallyak törése idején szívesen vesznek bele a szédítő légnymásba s akik zuhannánk szívesen.... Csak néhány töretlen álmot tarkaságát vihetnék át szűzen a tulsó part-ra. Akkor nekünk szép volna leverten heverni.....

Heverni a porban s néma színekkel gögösen ragyogni győztes

viharra s hódító szürkeségre.....

(Dobsina, 1915. júl. 11.)

Beöthy Ildikó

beothy.ildiko.at.oszk

¹ Sík Sándor, Páztortúz, 19367

² Páztortúz, 1940

³ „Tehát a régi és örök betegségem az önmagam... szellemével szemben való bizalmatlanság.” (Levél Olosz Lajoshoz, 1914. dec. 5.) „Nem annyira átértett igazságaimban, mint inkább képességeimben ... kételkedem. (Levél Olosz Lajoshoz, 1922. febr. 6.)

⁴ Levél Olosz Lajoshoz, 1913. VII. 26.

⁵ „Költészet, amely művészetnek silány és önállóan, művészi formát egyáltalán nem képes magának találni... ez az én mesterségem.” (Levél Olosz Lajoshoz, 1913. VII. 26.)

⁶ Levél sógorának, Imre Kálmánnak, 1916. júl. 20.

⁷ Levél sógorának, Imre Kálmánnak, 1916. aug. 9.

„...MEGTEKINTHETŐ A SZÍNHÁZTÖRTÉNETI TÁR OLVASÓTERMÉBEN ÉS KATALÓGUSFOLYOSÓJÁN...”

Az elmúlt esztendőök nagy évfordulói után a 2011. év kisebb jubileumi kiállításairól

A Színháztörténeti Tár leglátványosabb és legszelebb körben népszerű tevékenysége színház- és színháztörténeti kiállításokon vagy kiadványokban testesül meg. Egy-egy kiállítás vagy kötet igen komoly gyűjteményi és kutatómunka végeredményének közönség elé bocsátása, egyben a színháztörténeti forráskutatás egyik célja is.

Az Országos Széchényi Könyvtár nem éppen múzeumi jellegű és igényű kiállítási tereiben időről időre tarthatnak a magyar művelődéstörténet, színház-

Paulay Ede mint Rákóczi. Szigligeti Ede *II. Rákóczi Ferenc fogsága* című drámájának kolozsvári bemutatóján, 1861. szeptember 29.

művészet-történet jeles és kitüntetett teljesítményeire, legnagyobb alakjaira emlékező és emlékeztető kiállítások, változatos formai és tartalmi jegyekkel leírható dokumentum-együttesek, képi és szöveges források bemutatására teremtve alkalmat. A történeti folyamatban megragadva egy alkotó pillanatot (egy színjáték-előadást) vagy egy illanó művészi pálya földidézhető állomásait igyekszünk megmutatni, ami a színházból, a színjátékból megmarad. A mű és halandó létrehozói ugyanis nem maradandók, mint más, szerencsésebb művészeti ágakéi, így csak a nézői emlékezetet támogató dokumentumokban bízhatunk, hogy az ember (az alkotó és a befogadó ember) személyiségének hozzájárulásával mégis megmarad a lényeg („ami a szemnek láthatatlan”), a színjáték hatása és emléke a közönség s a nemzet memóriájában.

A Színháztörténeti Tár kiváló munkatársai 2011-ben is több kiállítással várták látogatóinkat. Ahogy elmúlt a 2010. év, mely az Erkel-évforduló esztendejeként vonul be a nemzeti emlékezetbe, ahogy elmúlt a hónapokon keresztül intenzíven ünnepelt, két évfordulót is sorjázott Márkus Emília-jubileum, az idén kisebb, ám épp oly érdekes témákat találtunk, hogy bemutassuk gyűjteményünk izgalmas kincseit.

Alighogy a tavasszal kezdődött nagyobb szabású Miroslav Krleža kiállítás lezárult, és az évfordulós tematikus honlap, mint virtuális kiállítás a Színháztörténeti Tár közreműködésével megszületett s bemutatásra került a Múzeumok Éjszakájára időzítve, a Tár saját kiállítására is vártuk az esti-éjszakai látogatókat. Kamaratárlattal emlékeztünk a Rákóczi-szabadságharc színpadi összefüggéseire, s nemcsak Rákóczira és a kuruc korra, a történelmi hősökre, de a színház jelesei- re, dráma- és operettszerzőkre, színészekre, tervezőkre, zeneköltőkre is egyúttal. Dr. Kis Domokos Dániel, akinek történész-művelődéstörténészként épp a Rákóczi-kor a szűkebb szakterülete,

A Kertész Sándor kiállítás plakátja

igen sok és érdekes adatot és dokumentumot talált és tárt föl Rákóczi (és kortársai) színi megjelenítésének történetéből. Az Olvasóterem két tárlójában és néhány tablón a közönség elé bocsátott kamara-kiállításunkat (Rákóczi *a színpadon*) a Múzeumok Éjszakáján rövid idő alatt igen sokan, utána, sajnos, kevesebben ismerhették meg (nemcsak a nyári zárva tartásunk, hanem a sok esemény között kissé árnyékban feledettsége okán is).

Ősszel azután két újabb kamaratárlattal jelentkeztünk, melyek közül az első, a Kertész Sándor 100. születési évfordulójára és a Torontóban 30 éven át folyamatosan működött Művész Színházra emlékeztető tárlat volt, melyet Both Magdolna és Erdélyi Lujza készített Papp Judit és Horváth Pál restaurátorok közreműködésével. („*Dérnyé voltam Kanadában.*” 100 éve született Kertész Sándor, a Torontói Művész Színház alapítója) A kiállítás létrehozásában nemcsak inspirálónk, de a család adományaival nélkülözhetetlen munkatársunk, s december elején azután Kanadából személyesen is hazalátogatván szenvedélyesen elragadtatott kritikusként is volt Kertész-Millard Kathy, a színházalapító-színész-rendező szintén színész lány.

A Kertész-kiállítás rendkívül nehéz körülmények között jött létre, hisz eredetileg komoly installációval színházi aulába és széles közönség elé szántuk, de mivel a 2011-es év a budapesti színi életben a nagy átrendeződések kezdő éve lett, így a József Attila Színházba álmódott kiállítást végül, a nyári születésnaptól elmaradva, október 17-én a Színháztörténeti Tár alkalmilag kiállítótérre avasított katalógusfolyosóján és néhány olvasótermi tárlóban rendeztük be. Az esetlegesnek tűnő elhelyezés azonban nem vált kárára a bemutatandó anyagnak, sőt, hála a tárgyat, a témát és a forrásanyagot kiemelkedően ismerő, és a látogatók nézőpontját a maguk víziójával a legmesszebb menőkig ötvözni képes kolléganőinknek, a képzelhetőnél talán még izgalmasabb összefüggések föltárására adtak lehetőséget a másolati színlapok és levelek, fényképek és vallomás- vagy kritikarészletek rendkívül megfontolt, bár nem hagyományos elhelyezésével, illetve a tárlók eredeti anyagának elrendezésével.

Nem sokkal ezután egy újabb „mini-kamarakiállítás” megnyitójára került sor november 9-én, kapcsolódva a Magyar Tudományos Akadémia Táncstudományi Munkabizottságának a Tudomány Ünnepeét köszöntő ez évi emléküléséhez. Bemutattuk a Szalay Karolára emlékező *Művészet és tudomány – lélek és test*

címmel válogatott anyagunkat. A 100 éve született és 10 esztendeje elhunyt, kiemelkedő táncos-színészi tehetséggel áldott művésznő tudományos, művésztörténetész doktori munkáját a megnyitón Beke László, a Magyar Tudományos Akadémia Művésztörténeti Kutatóintézetének igazgató professzora méltatta. A néhány tárlóban látható dokumentumok (fényképek, jellem- és díszlettervek, levelek) nemcsak Szalay Karola legfontosabb szerepeiről és szakmai, emberi kapcsolatairól, valamint tudományos értekezéséről tájékoztatnak, de reményeink szerint az Operaház balettgyűjtésének a magas művészi rangra emelkedést hozó és a korszerű táncszínház stíluslehetőségeit kibontakoztató korszakáról, s Szalay Karola későbbi táncpedagógusi, részben Milánóban, a Scala Színházban zajlott pályaszakaszáról is hírt adnak. Az ízelítőnek szánt néhány soros bemutatás, a számos szép fénykép és Márk Tivadar, Oláh Gusztáv és Fülöp Zoltán tervei remélhetőleg fölkeltek a megérdemelt érdeklődést a jelentős életművet maga után hagyó alkotó iránt.

A Színháztörténeti Tár a fentiekén kívül olyan kiállításokhoz is szolgált dokumentumokkal, melyek a ház falain kívül kerültek megrendezésre. Így például a nagyváradi színház önálló magyar társulata születés-

Szalay Karola *A fából faragott királyfi* 1935-ös operaházi előadásában;
Fülöp Zoltán díszletterve Bartók táncpantomimjához

napjának megünnepléséhez s egyúttal a színház épületének 111. fennállási évfordulójához; a Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeumában rendezett nagy Liszt-kiállításához, a nyáron Pécsről, az Országos Színházi Találkozó forgatagából indult, s azóta már több helyen bemutatott Rodolfo és Kiss Manyi jubileumi kiállításokhoz (*Színház és Varázslat*) vagy a Heckenast

Gusztáv alakja köré szerveződő nagy-kiállításának anyagához.

A legjelentősebb magyar színházi dokumentumgyűjtemény, a nemzeti könyvtár Színház-történeti Tára fontos küldetésének tekinti, hogy a kincsszámba menő tervlapokat, fényképeket, kéziratokat, színházi szövegpéldányokat, iratokat, színlapokat és színházi aprónyomatványokat, a hozzánk kerülő teljes személyi hagyatékokat vagy intézményi fondokat a lehetőségek szerint minél teljesebben földolgozva s minél érdekesebben tárja a színházszerető és könyvtárjáró közönség illetve az érdeklődő színházcsinálók elé. Ehhez mind a szakértelem, mind a tapasztalat és tehetség, mind a szívbeli elszánás, hivatástudat

és odaadó munkakedv adott. A 2011-ben 62 esztendő tematikus kollekción munkatársai szívesen vezetnek be olvasóinkat-kutatóinkat és a kiállítás-látogatókat is a színház csodájának megőrzésére és átadására hivatott Színház-történeti Tár értékei közé. A kiállítások kulisszái mögött őket is láthatják, velük, munkájukkal is találkozhatnak hát.

Sirató Ildikó
sirato.at.oszk.hu

ÚJABB SIKERES MENTŐAKCIÓ

A nagyváradai színház frissen felújított épületébe 2011. május 22-én térhetett haza az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai által restaurált, az alapkövetételek, 1900. október 15-én elhelyezett, a felújítás során kiemelt színházi időkapozula dokumentum-anyaga. A díszdobozba helyezett iratok a Festum Varadinum ünnepi hét zárónapján kerültek átadásra ünnepélyes keretek között, ezt követően az érdeklődők egy kamaratárlaton is megcsodálhatták őket. A felújítási mentőakciót irányító Boka László, intézményünk tudományos igazgatója Bíró Rozáliának, a város alpolgármesterének adta át a 110 esztendő, megmentett leleteket, de mint elmondta, jelképesen Nagyvárad közönségének, polgárságának ajánlja, hiszen a színházalapítók dokumentumokban is megőrzött óhaját teljesíti ezzel.

Mint arról az OSZK korábbi sajtónyilatkozatai is beszámoltak, az ólomlemezrel bélelt fémhenger, mely 2010 nyár végén, a színházépület felújítási munkái során került elő, öt darab, igen megviselt állapotú papírdokumentumot és egy pergamen díszoklevelet tartalmazott, melyeket piros-fehér-zöld sodrott cérnaszalaggal átkötve, viaszpecséttel zártak le. A szelence szigetelése az évtizedek során megsérült, a papírlapok részben átázott, megpenészedett, összetapadt állapotban kerültek elő. A színház szellemi és anyagi megteremtőinek névsora mellett a felavatás napján itt helyezték el a város díszközgyűlésének 25 oldalas jegyzőkönyvét is, a lelet leginkább figyelemre méltó dokumentumát. Ez, mint kiderült, az ünnepi események menetének természetesen megörökítése és dr. Bulyovszky József egykori polgármester üdvözlő szavainak rögzítése mellett két ünnepélyes beszédet is szó szerint közöl: Hoványi Géza, a Színügyi Bizottság elnökének, illetve Rádl Ödön, a Szigligeti Társaság elnökének beszédét. Előbbi a Teátrum építésének előzményeit, Bihar vármegye több évtizedes, a magyar színházszás hőskoráig visszanyúló erőfeszítéseit foglalja össze, vagyis „a színház építése kérdésében folytatott majdnem 100 éves szó és toll harcának” történetét, utóbbi a jeles nap kulturális jelentőségét, valamint a színház nemzeti kultúrát élető erejét, szerepét hangsúlyozza, hiszen a váradi magyar színház „a nemzeti eszme terjesztésének, a nemzeti nyelv és irodalom kifejlésztésének egyik eszköze”.

Az iratok, melyekre a színházépület előcsarnokában bukkantak, 2010. augusztus végén kerültek könyvtárunk restaurátor-műhelyébe. Tóth Zsuzsanna szakrestaurátor áldozatos munkájának köszönhetően a lelet-együttes dokumentumai fokozatosan megújultak. Elkészülhetett azok pontos, betűhív átirata: az eredeti kéziratból hiányzó szöveghelyeket a Nagyvárad napilapban egykor megjelent szövegváltozat segítségével sikerült maradéktalanul pótolni. (A dokumentumok átirását Deák Eszter és Csobán Endre Attila végezték.) Megújult a pergamen-oklevél is; az így elkészült iratokról speciális fotótechni-

ka segítségével digitális másolat és a tulajdonos részére ügynevezett nemesmásolat is készült. Természetesen az OSZK Színház-történeti Tárába is került egy hasonmás a kapszulában talált iratokról, ily módon biztosítva a magyar kultúrtörténet e fontos állomásának kutathatóságát Magyarországon is.

A felújított anyag májusi visszatérését Kelemen Hunor, Románia kulturális minisztere is megtisztelte személyes jelenlétével. Az ünnepelés kapcsán kerekasztal-beszélgetést is szerveztek, melyen intézményünk részéről Boka László és Tóth Zsuzsanna, a város részéről Bíró Rozália alpolgármester, Nagy Béla helytörténész és Meleg Vilmos színművész vettek részt. E beszélgetés során döntöttek az iratok történetét és tartalmát gazdag fotóanyag kíséretében közlő jubileumi kötet megjelenítéséről, és ekkor kaptunk felkérést arra, hogy intézményünk színház-történeti kincseiből egy kamara-kiállítást rendezzünk a nagyváradai színházszás és a Szigligeti Színház történetére vonatkozóan.

2011. október 15-én, a Szigligeti Színház megnyitásának 111 éves évfordulóján ismét rivaldafénybe kerültek a becses iratok. Ekkor mutatták be a színház emeleti előcsarnokában az *Új templom – régi oltár. A nagyváradai Szigligeti Színház Zárkövének krónikája (1900–2011)* című kötetet, amelyet a zárköveté dokumentumainak kapcsán írt Nagy Béla helytörténész, a nagyváradai magyar színtársulat egykori irodalmi titkára, Boka László irodalomtörténész, az OSZK tudományos igazgatója, illetve Tóth Zsuzsanna szakrestaurátor.

Ugyanezen az ünnepségen adta át a Szigligeti Társulat menedzser-igazgatója, Czvikker Katalin az 55 év után ismét önálló magyar teátrum idejéit is. A díjazottak közt volt két kollégánk is, akik révén teljes intézményünknek mondott köszönetet a teátrum vezetője. Délután a színház páholyzsebében nyitották meg a több mint 200 éves váradi színházszás történetét felvillantó kamara-kiállítást, amelynek avatószalagját Bíró Rozália és Boka László vágta el. A kiállítás anyagát könyvtárunk Színház-történeti Tárának munkatársa, Rajnai Edit válogatta, s mint expozéjában Boka László kifejtette, az a cseppben kívánja megmutatni a tengert, főként egykori színlapok, szöveggönyvek és fotók, egyéb relikviák segítségével – a kőszínház előtti korszakból, illetve Somogyi Károly, a kőszínház első igazgatója idejéből. Olyan klasszikus tehetségek keltek életre a tárlat fotóin, mint Márkus Emília, Fedák Sári, Jászai Mari, Blaha Lujza, Gózon Gyula, Kabos Gyula, Dayka Margit vagy Pálmay Ilka.

Az Apor-kódex 2010-ben zajlott emlékezetes helyreállítását követően könyvtárunk szakembereinek áldozatos munkáját ezúttal is szép eredmény koszorúzta, összmagyar kultúránk javára és intézményünk hírnevének további öregbítésére.

Csobán Endre Attila
acsoban.at.oszk.hu

ÉRTÉKMENŐK

KÖNYVRESTAURÁTOR KIÁLLÍTÁS, 2011. SZEPTEMBER 23. - OKTÓBER 24.

Az idén ünnepeltük harmincadik évfordulóját annak, hogy elindult a Nemzeti Könyvtárban a könyv- és papírrestaurátorok képzése. Ebből az alkalomból hoztuk létre a restaurátorképzést és a restaurátori munka rejtelmeit bemutató kiállítást.

Magyarországon ez az egyetlen olyan szakképzés, ahol speciálisan a könyvek restaurálását lehet elsajátítani. A képzés 1981 szeptemberében indult az OSZK restaurátor műhelyei akkori vezetőinek, Beöthy né Kozocsa Ildikó és Kastaly Beatrix irányításával. A tanfolyam azóta is itt zajlik, a szakmai gyakorlati órákat a Restauráló és Kötészeti Osztály jól felszerelt műhelyeiben tartjuk, a gyakorlatvezetők sok-sok éves tapasztalattal rendelkező kollégáink. Ezért érzi minden magyar könyv- és papírrestaurátor „bölcsőjének” az OSZK restaurátorműhelyét, ahová mindig visszatérhet, szakmai kérdéseire választ lelhet. 1981 és 2011 között a 12 szaktanfolyamon összesen 178 hallgató kapott OKJ-s könyv- és papírrestaurátori szakképzettséget igazoló bizonyítványt. Ilyen speciális és átfogó képzés Európában csak nálunk van, az itt végzett magyar könyvrestaurátorok szaktudása külföldön is elismert.

2011. szeptember 27-én emlékeztünk az elmúlt évekre, köszöntöttük B. Kozocsa Ildikót és Kastaly Beatrixot, aki most is szervezi az oktatást. Az idén éppen végzős évfolyam az ünnepi ülésen tartotta meg vizsgamunka előadását, amit a magyarországi könyvrestaurátorok és egykori oktatóik baráti találkozója követett.

A kiállítást két nagy egységre tagoltuk. Az egyik rész a papírrestaurálás történetéről, valamint a könyv- és papírrestaurátorok képzéséről szól. Az első, a papíranyag megmentését célzó képzést az 1950-es évek végén, a Magyar Országos Levéltárban szervezték, ahol az 1956-os forradalomban nagymennyiségű anyag szenvedett tűz- és vízkárt. Jóval később, 1974-ben indult a Képzőművészeti Egyetem levelező tagozatán a tárgyrestaurátorok oktatása, aminek papír-bőr szakirányát mára sok olyan hallgató végezte el, aki először megszerezte a könyv- és papírrestaurátori végzettséget is. A kizárólag könyv- és papírrestaurátori esti tagozatú szakképzés 1981 óta folyik az Országos Széchényi Könyvtárban, 1990-ig a Képző- és Iparművészeti Szakközépiskolával közösen, azóta pedig önállóan, a Könyvtári Intézet égisze alatt. Az 1994 óta hároméves szakképzésre meghatározott feltételekkel lehet jelent-

kezni és felvételi vizsgát tenni. A történeti áttekintés után tablókön mutattuk be, hogy a hat félév során a tanulóknak mi a feladata. A tárlókban elhelyezett dokumentumok az adott félévre jellemző feladatok megoldását illusztrálták a legutóbbi tanfolyam hallgatóinak munkáiból. A restaurálás előtti állapotot fotókön mutattuk be, a munkafolyamat megértését rövid összefoglaló szöveg segítette. A három év alatt a restaurátor tanulók 12 millió forint értékű restaurálási munkát végeztek el a könyvtár dokumentumain.

A hallgatók a képzés során szakmai elméletet, szakmai gyakorlatot, általános és szakmai művészettörténetet, valamint rajzot tanulnak. A szakmai tananyag két nagy részre osztható: az első másfél évben a nem könyvformájú, egyes lapokból álló papír- és pergamen dokumentumok, valamint a grafikák és fényképek anyagait, restaurálásukat sajátítják el. A második másfél évben pedig a különféle kötésű könyvek anyagait, felépítését, kötéstechikáját és restaurálását tanulják. A szakmai elméleti és gyakorlati ismeretek jobb elsajátítása érdekében, eddig 24 különféle témájú tanfolyami tankönyv jelent meg a könyvtár kiadásában. A záróvizsgára a hallgatók vizsgamunkát készítenek egy papír- vagy pergamen dokumentum és egy bőr- vagy pergamenkötésű könyv restaurálásából, amit egy részletes írott, rajzolt és fényképes restaurálási dokumentáció egészít ki. A restaurált vizsgamunkát nyilvános előadáson kell bemutatniuk és megvédeniük.

A kiállítás második nagy egysége arról szól, hogy mivel foglalkozik egy könyvrestaurátor. Sokan gondolják úgy, hogy munkája abból áll, hogy visszaírja a betűket...

Amíg a könyvtáros, az olvasó, a kutató érdeklődése a könyvek tartalmára, az információra irányul, addig a restaurátor magát az információ hordozóját veszi szemügyre, azaz figyelme a könyvek kötésének technikai részleteire, annak anyagaira, mint a papír, a bőr, a pergamen, a tinták, a festékek, a pecsétek, a ragasztóanyagok, a textilek állapota felé irányul. Miután felmérte és lejegyezte a dokumentumok károsodásait, eltervezi a munka menetét. A restaurálás során megállítja a káros kémiai lebontó folyamatokat, helyreállítja a fizikai károsodásokat, kiegészíti a hiányokat. Mindezt olyan módon teszi, hogy a végeredmény a legjobban közelítsen az egykori állapothoz, persze nem leplezve az elmúlt évek, évszázadok nyomait sem. A munka

során a felhasznált anyagoknak és könyvkötési technikáknak egyeznie kell az eredetivel. Fontos, hogy a restaurálási folyamat visszafordítható legyen, azaz a felhasznált ragasztóanyagok, beépített kiegészítések esetleg később könnyen eltávolíthatóak legyenek, és ne károsítsák a dokumentumot. Ezért a könyvrestaurátoroknak ismernie kell minden olyan anyagot és könyvkészítési technikát, amit az elmúlt évszázadokban használtak a régi mesterek, valamint ismernie kell azokat az új anyagokat, vegyszereket, ragasztókat, melyeket a károsítás veszélye nélkül alkalmazhat. A restaurátorok vigyázzák a dokumentumokat a raktározás, kiállítás során is. Meg tudják mondani, hogy milyen környezeti körülmények (hő, fény, pára) megfelelőek a különféle érzékenyséű információhordozóknak, valamint milyen az ideális kiállítási installáció, vagy tárolóeszköz a számukra.

A kiállítási táblók végigvezették a látogatót az egyes munkafolyamatokon, beavatva őket a könyvrestauráto-

ri munka „láthatatlan” részleteibe, valamint megmutatva egy-egy dokumentumfajta esetében, hogy milyen állapotú volt és milyen lett restaurálás után. A tárlókban elhelyezett makettek keresztül rácsodálkoztak arra, hogy pl. hányféle fűzéstípust és oromszegő fajtát használtak az elmúlt évszázadok során a könyvek készítéséhez. A könyvrestaurátorok érdekes szerszámai, munkaeszközei, kisebb laborszerek, különféle bőr- és papírminták vették körül a bemutatott restaurált könyveket, melyek a végzős hallgatók vizsgamunkái voltak. Nagy sikert aratott a kiállítás vezetéssel egybekötött finisszázsa, mikor kinyitottuk a tárlókat, és az addig nem láthatott részletekre is fény derült.

Érdi Marianne
erdima.at.oszk.hu

¹ Részletek az OSZK Könyvtári Intézet honlapján: <http://ki.oszk.hu/content/okjkepzések>

BÓBITÁTÓL A BIBLIÁIG – HINCZ GYULA KÖNYVILLUSZTRÁCIÓI

2011. október 26-tól az esztendő végéig volt látható az Erekytérben a Váci Értéktár vándorkiállítása, mely a 25 éve elhunyt Kossuth- és Munkácsy díjas festőművész, grafikus, szobrász Hincz Gyula (1904–1986) könyvillusztrációinak gazdag válogatását mutatta be. Ahogy köszöntőjében Mészáros Balázs, az Értéktár igazgatója elmondta, a tulajdonukban lévő több mint 1700 darabos hagyaték második nagy tárlata célzottan új korosztályokat akar bevonni az utóbbi évek Hincz-reneszánszába. Hiszen Weöres Sándor, Móricz Zsigmond, Nemes Nagy Ágnes kötetéhez készített grafikái/festményei meg-

ismertetik a gyerekeket a mese világával, az ehhez kapcsolódó program pedig lehetőséget teremt a szövegek képek által történő újraértelmezéséhez. Gyémánt László festőművész, Hincz tanítványa, megnyitójában kiemelte: a felnőtt „gyermek” ugyanúgy megtalálja számításait az alkotások között, hiszen Alfred de Musset, Jonathan Swift, Karinthy vagy Krúdy munkáihoz készült grafikák is helyet kaptak a kiállításon.

Kötél Emőke

kotel.emoke.at.oszk.hu

Hincz
illusztrációk között

Gyerek-rajzo(ló)k.
Múzeumpedagógia foglalkozás
kicsiknek

KONFERENCIA

MELCZER TIBOR (1945-2001) EMLÉKÉRE

2011. november 2-án „*Ha minden összetört ...*” címmel az OSZK, az MTA Irodalomtudományi Intézet és a Római La Sapienza Egyetem Hungarológiai Központjának szervezésében tudományos ülésezken emlékezett meg Melczer Tiborról, a Tájékoztató Osztály egykori munkatársáról, halálának 10. évfordulója alkalmából.

A nemzeti könyvtár részéről Boka László tudományos igazgató tisztelettel idézte fel egykori kollégánk alakját, méltatta nagy tudását, hihetetlen műveltségét, kitűnő memóriáját. Az Illyés Archívum részéről Pomogáts Béla beszélt irodalomtörténeti munkásságáról. Szavaiból kitűnt, hogy Melczert másokhoz hasonlóan ő is sajnálatosan elfeledett, „nem kanonizált irodalomtörténész”-nek tartja, akinek azonban kutatási eredményei, meglátásai igen fontosak, sok esetben máig hatnak és irányt mutatnak. A konferencián felolvasták Szabad György akadémikus üdvözlő levelét is, amelyben a legnagyobb elismerés hangján szólt egykori kedves tanítványáról és barátjáról.

A konferencián elhangzott 10 előadás azokat a témaköröket vonultatta fel, amelyeket Melczer Tibor maga is művelt. A régi magyar művelődés- és irodalomtörténet keretében Vízkelety András akadémikus Juliánus barát útját ismertette; P. Vásárhelyi Judit Melczer Szenci Molnár Albert zsoltárfordításaihoz kapcsolódó József Attila-kutatásait méltatta; V. Ecsedy Judit Zrínyi Miklós műveinek XVIII. századi kiadásait tekintette

át; Szörényi László pedig Melczer könyvillusztrációkat is vizsgáló megfigyeléseihez kapcsolódóan, a Zrínyi-kutatás újabb eredményeiről szólt.

Kétségtelen, hogy Kollégánk fő kutatásai területe a XX. század, a Nyugat korszaka, Babits Mihály és Radnóti Miklós munkássága volt. Tibor aktívan részt vett a Babits Mihály kritikai kiadás munkálataiban is. E témához kapcsolódott Sipos Lajos, Kelevéz Ágnes és Albert Gábor kiváló dolgozata. Pomogáts Béla Melczer filológiai alapokon nyugvó Radnóti kutatásait értékelte, azt a kutatási témát, melynek összefoglalása kötet-szerűen sajnálatosan csak kollégánk halálát követően jelenhetett meg. Sárközi Péter Fenyő Miksa alakját idézte meg, aki Melczer nagybátyja volt, és aki átörököltette unokaöccsére lelkes Itália-szeretetét.

Az ülészak alkalmából az egykori közvetlen kolléga és szobatárs, Tokaji Nagy Erzsébet összeállította és ismertette Melczer Tibor tudományos publikációinak bibliográfiáját. Ebben igen gazdag publicisztikai munkásságáról, könyv-, zene- és tévékritikáiról is tájékozódni lehet.

Reméljük, hogy a konferencia előadásainak értékes anyaga és a említett bibliográfia a rendező intézmények terveinek megfelelően, hamarosan kötetben is megjelenik.

P. Vásárhelyi Judit
puj.at.oszk.hu

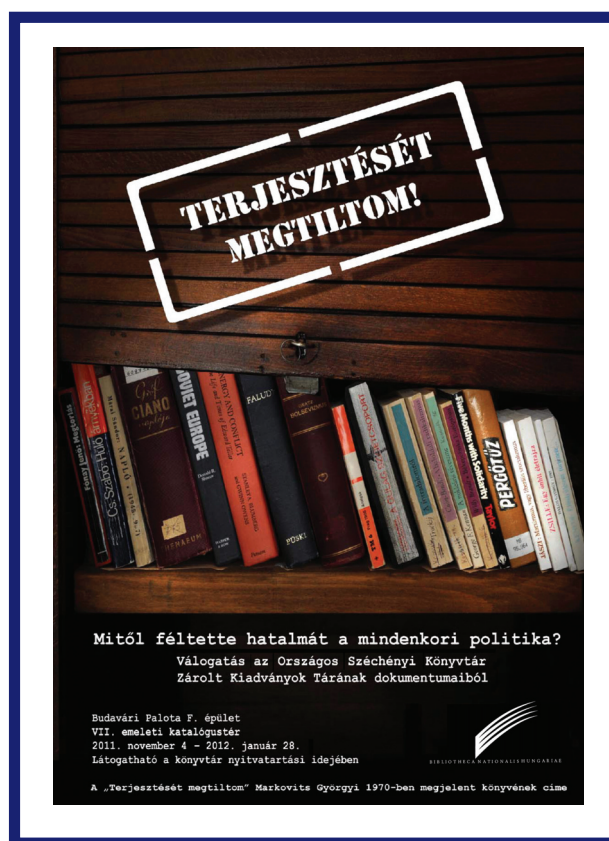
“TERJESZTÉSÉT MEGTILTOM!”

MITŐL FÉLTETTE HATALMÁT A MINDENKORI POLITIKA?

Minden társadalomban voltak és vannak olyan gondolkodók, véleményformálók, akiknek felfogása, meggyőződése különbözik a hivatalos ideológiától, melyet a regnáló hatalom nem tolerál, ezért műveiket cenzúrázzák, betiltják, lefoglalják, vagy bezúzzák.

A Zárt Kiadványok Tára gyűjteményét bemutató kiállítás kilenc tárlóban emlékezik meg a több mint két évtizede megszűnt tiltott dokumentumok történetéről. A ZKT 1946-ban jött létre, és egészen a rendszerváltásig, 1989 őszéig funkcionált. A csak korlátozott körben forgalmazható, tiltott dokumentumok tára korábban is működött, Remóta-osztály néven. A gyűjteményben a bolsevizmus, fehérterror, és veszélyesnek vélt irodalmi művek mellett az erotikus kiadványok is helyet kaptak. Számos röpiratot, plakátot, kisnyomtatványt őriztek az OSZK Kisnyomtatványtárának zárt anyagában. A tiltásra ítélt, beérkezett kiadványokat *Proletár gyűjtemény* bélyegzővel látták el, a politikai és jogi kiadványok kötelezpéldányai pedig ügyészségi cenzúra után érkeztek be a könyvtárba. A forgalomból kivonandó dokumentumokról a periodikusan megjelenő *A postai szállításból kiltott hírlapok és röpiratok jegyzéke*, *A postai szállításból kiltott vagy bíróilag lefoglalt sajtótermékek jegyzéke*, és a *Nyomozókulcs a M. Kir. Csendőrség számára* című kiadványok tájékoztattak. A listák meg-

A kiállítás plakátja

Szamizdatok

könnyítették a forgalomból történő kivonást, így történt ez a háborús évek idején is. A zsidó szerzők nevét, akiknek műveit olvasni vagy birtokolni tilos volt, a *Budapesti Közlöny* 1944. áprilisi számában, valamint Kolosváry-Borcsa Mihály elhíresült indexében tették közzé. Ezt az intézkedést az 530/1945.M.E. rendelet értelmében 1945. júniusában a *Magyar Közlöny* könyv- és filmlistája, majd

Tiltott anyagok tárlói

augusztusban a *Fasiszta, szovjetellenes és antidemokrati-
kus sajtótermékek jegyzéke* követte. A végrehajtást szigorú könyvrazziák, és ennek nyomán szankciók kísérték. A válogatás legfontosabb szempontja mindvégig a szovjetellenesség volt.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményeit tabuként kezelte a hatalom. A felkelést kriminalizálták, a forradalomról szóló objektív tájékoztatást, írásokat csak külföldön, elsősorban a nyugati világban adhattak ki. Sok dokumentum, visszaemlékezés született magyar emigráns írók tollából. A kiadványok részben illegális úton jutottak be az országba, másrészt hungaricumként, egyenesen az OSZK zárt gyűjteményébe érkeztek. A hidegháborús évek hazai kiadványainak, illetve ki-nem-adványainak érdekes példája a Kossuth Kiadó bizalmas, tájékoztató jellegű, számozott, kis példányszámban megjelenő politikai tárgyú sorozata, melyet az MSZMP KB tagjai számára fordítottak és nyomtattak. A kötetek semmilyen megjelenési, fordítói adatot nem tartalmaznak. Az 1956-os forradalom után zárt gyűjteménybe kerültek a Rákosit, Sztálint ünneplő kiadványok, melyek mellett – többek között – a magyar és orosz kényszermunkatáborokról, a katyni mészárlásról, az 1968-as Prágai Tavaszról, és a lengyel Szolidaritás küzdelméről szóló írások is helyet kaptak.

Külön tárlóban mutatunk be egy válogatást azokból a kiadványokból, melyeket a hivatalos utat követve nyomtattak ugyan ki Magyarországon, de nem kerülhettek kereskedelmi forgalomba, könyvtáron belül pedig csak zárt gyűjteményekben lehetett elhelyezni. Ilyen volt például Illyés Gyula *Szellem és erőszak* című tanulmánykötete, melyet tízévi elzárásra ítélték, vagy a *Pergőtűz* című, a 2. magyar hadsereg doni katasztrófájáról megemlékező do-

kumentum, mely a könyvzúzdában végezte. Nem kímélte a politika a sportot sem, ahogy az 1936-os berlini olimpia kötetét 1945 után, úgy az 1984. évi, Los Angeles-ben rendezett olimpia albumát is kivonták a forgalomból.

1947-ben, a demokrácia közelgő kudarcát észlelve, elhagyta az országot számos vezető értelmiségi és alkotóművész, köztük Márai Sándor, Cs. Szabó László, Zilahy Lajos, míg az 1956-os forradalom leverését követően többek között Határ Győző, Faludy György kényszerült emigrációba. A külföldön letelepedett írók munkái csak nyugati kiadványoknál jelenhettek meg, mint például az Irodalmi Újság párizsi kiadója, a Püski Kiadó New Yorkban, a németországi Griff és Aurora kiadók, vagy a Fehér Holló kiadó. Az 1970-es évek elején, lengyel baráti kapcsolatok ösztönzésére Magyarországon is megjelent az első szamizdat kiadvány. A kiállításon bemutatunk ezekből néhányat, látható például a *Beszélő* című lap első illegálisan terjesztett száma.

A kiállítást az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatói, Fitz József és Györke József, valamint a politikai hatalom vallás és közoktatásügyi minisztériumi képviselőinek 1945-1947 közötti, két tárlóban elhelyezett levelezése színesíti, valamint további 1988-1989-es dokumentumok a Zárt Kiadványok Tára megszüntetésének folyamatáról.

Somogyi Etelka

somogyi.etelka@oszk.hu

SZÉCHÉNYI EMLÉKNAP – ALAPÍTÁSI ÜNNEP

2011. NOVEMBER 25.

Az idei emléknapi az immár hagyományos zártkörű rendezvények mellett a nagyközönség számára is gazdag programsorozatot kínált. Az ünneplés az OSZK munkatársai számára reggel 9 órakor kezdődött a VI. emeleti díszteremben, a Széchényi Ferenc-emlék-érem átadásával és a törzsgárda-jutalmak kiosztásával. Dr. Sajó Andrea főigazgató az ünnepség kezdetén a 100 éves Berlász Jenőt köszöntötte. Könyvtárunk egykori kiváló szakemberének pályaképet vázolta kiemelve, hogy 1936-ban az OSZK-ban kezdett, s mindvégig példamutató munkássággal öregbítette a nemzeti könyvtár hírnevét. Az '56-os forradalom idején tagja volt az Akadémiai Könyvtár Forradalmi Bizottságának, a forradalom után ismét az OSZK-ba került, felettese az Akadémiai Könyvtárból szintén ide áthelyezett Keresztury Dezső lett. 1969-től az Olvasószolgálat történeti tájékoztató vezetője volt. Húsz éven át, 1976-os nyugdíjazásáig maradt az általa olyannyira szeretett nemzeti könyvtárban. Berlász Jenő köszönetnyilvánítását lánya, Berlász Piroska olvasta fel. A kivételes felkészültségű és tudású történész szerint az OSZK ma hazánk legnagyobb, legismertebb közgyűjteménye, ez az állapot pedig több nemzedék példaértékű munkájának következménye.

Ezt követően került sor az idei Széchényi-emlék-érem átadására. Az OSZK dolgozói számára magas szakmai elismerést jelentő kitüntetést ez alkalommal Németh Gábor, a zirci Reguly Antal Műemlékkönyvtár vezetője vehette át. Boka László laudációjában hangsúlyozta: a díjazott fő szakmai törekvése, hogy a rábízott intézmény működését a kor követelményeihez igazítsa. E törekvés kiváló bizonyítékai az elektronikus feldolgozás területén elért szakmai eredmények, az állandó kiállítás mellett rendszeresen nyíló időszaki tárlatok, tudományos és ismeretterjesztő előadások és múzeumpedagógiai foglalkozások. Németh Gábor határozott vezető, innovatív és igényes; következetes magával és munkatársaival szemben is. A szokásokhoz híven, a tavalyi díjazott, Pusztai Ágnes tartott ezt követően előadást, aki a mikrofilmezés kialakulásáról, történeti háttéréről adott áttekintést. A technika OSZK-ban

való alkalmazásáról megtudhattuk, hogy az 1960-as évek elején az OSZK már rendszeresen alkalmazta a fényképezést. Az első időkben főleg a kéziratok, régi nyomtatványok kerültek mikrofilmre. 1963 óta a sajtóanyag súlyos állapota miatt a mikrofilm-állomány több mint fele az időszaki kiadványokról készült. A mikrofilm jelentősége könyvtárunkban állomány-védelmi szempontból ma is igen fontos.

Sajó Andrea átadja a kitüntetést Németh Gábornak

A szokásokhoz híven, ezen a napon került sor a törzsgárda-jutalmak átadására is, Szemerei Péter általános főigazgató-helyettes és Lukács György SZB-elnök közreműködésével.

10 éves törzsgárda jutalmat kapott Balogh Imre, Bartos Éva, Bíró Gyöngyi, Borbély Mónika, Csonka Katalin, Deák Eszter, Drótos László, Fehér Miklós István, Gyórfi Judit, Horváth Róbert, Kulcsár-Szabó Ernőné Gombos Annamária, Katona Judit, Kazsoki Gábor, Kazsokiné Kalcsu Mária, Moldováné Szabados Dorottya, Pastyik Endre, Payer Barbara, Rác-Fodor Ferenc, Ráczné Radó Rita, Rajnai Edit, Ribáné Bászler Katalin, Rimár Miklós, Schmiedt Szabolcs, Szarka Anita, Tóth Andrea, Varga István és Vlahosz Kornélia.

20 éves törzsgárda jutalomban részesült Bocz Imre,

Boka László gratulál Németh Gábornak

Elbe István, Győri Luca, Kiss Dániel, Sobor András, Sóti Mucsi Anna, Szendrei Júlia Zsuzsa, Szijártó Enikő és Tokaji Nagy Erzsébet.

25 éves törzsgárda jutalmat vehetett át Béky-Halászné Nagy Márta, Erdélyi Lujza, Földesi Ferenc, Kajkó Péter, Lukács György és Subiczné Huszák Marianna.

30 éves törzsgárda jutalmat idén is három kollega érdemelt ki: Erdős Veronika, Gazdag Tiborné és Kundi Erzsébet.

A délelőtt folyamán zajló zártkörű ünneplés 11 órakor a *Nemzedékek kézfogása – avagy a küldetés értéke* című programmal folytatódott. A rendezvény házigazdája Nagy Zoltán, a Mikrofilmtár egykori vezetője volt. Az elődök, mesterek alakját, életútját, illetve a Széchényi Könyvtárban töltött tartalmas évtizedeket megidéző beszélgetést csoportos, kötetlen diskurzus követte. Közreműködött Sebestyén Márta, hazánk egyik legismertebb népdalénekes.

A nyilvános ünneplés délután fél egykor vette kezdetét. Már 12 óra előtt sokan érkeztek a bejelentkezett középiskolások közül, hiszen ettől a naptól kezdve minden 16. évét betöltött fiatal beiratkozhatott az Országos Széchényi Könyvtárba. Az első tíz beiratkozó fiatal olvasójegyet Dr. Réthelyi Miklós nemzeti erőforrás miniszter adta át. Az új olvasókat, tanáraikat és a prog-

ramokra érkezett további vendégeket először Dr. Sajó Andrea főigazgató köszöntötte. Kiemelte a nap jelentőségét, amelyen a Nemzeti Könyvtár megnyitja kapuit a fiatal generáció előtt, majd felkérte a miniszter urat, hogy üdvözölje a vendégeket. Miniszter úr beszédében hangsúlyozta a Széchényi Könyvtár egyedülálló kulturális jelentőségét, amely számos dokumentum egyetlen lelőhelye, pótolhatatlan nemzeti kincseket őriz. Megemlékezett az alapítóról, a felvilágosult mágnás Széchényi Ferencről, akinek nemzeti kultúránk egyik alapintézményét köszönhetjük. Jorge Luis Borges szavaival

szerszámnak nevezte a könyvtárat, amely az emlékeztünket hosszabbítja meg. A nyitó ünnepség közös fotózással zárult, majd a frissen beiratkozott tíz diák – a II. Rákóczi Ferenc Gimnázium és a Lónyai Utcai Református Gimnázium tanulói – a miniszter úr és a főigazgató asszony társaságában, Elbe István infor-

Réthelyi Miklós köszönti az újonnan beiratkozott 16 éveseket

mációszolgáltatási igazgató vezetésével könyvtári kör-sétára indultak.

Az emléknapi eseményein rengeteg ember vett részt, köztük igen sok fiatal. Két kiállításunk is nyílt ezen a napon: a VI. emeleten, a Manuscriptorium kiállító térben *Lépjetek be, az istenek itt is jelen vannak* címmel Ipolyi Arnold pályakezdő éveiről, illetve a Térkép-

Sebestyén Márta és Sebő Ferenc zenélnek

tárban, *Kincsek Széchényi Ferenc térképgyűjteményéből* címmel. Sokan vettek részt a *Vállalkozás, kultúra, polgárosodás* című Heckenast kiállításunkon két időpontban zajlott tárlatvezetésen is. A látogatók kipróbálhatták a Columbia nevű kéziszajtot, amelyen 1848. március 15-én a szabad sajtó első termékei között a *Tizenkét pontot* kinyomtatták. Sokan próbálták fel a korabeli ruhákat, megismerkedtek a számítógépes játékokkal, képkirakóval.

Míndeközben a VI. emeleti díszteremben az OSZK éves Tudományos ülészakjának első etapja zajlott *Hagyomány és megújulás: az írás és olvasás jövője a kommunikációs technológiák fényében* címmel. Köszöntőt mondott

Ismerkedés a zárt raktárakkal

Közös könyvtárbejárás

vehettek a legkitartóbbak. A konferencia az olasz egység 150. évfordulója tiszteletére került megrendezésre.

A Széchényi Emléknap, alapítási ünnepünk 209. évfordulója több szempontból is sikeres és igen színes programoknak köszönhetően sűrűn látogatott nap volt. Több mint kétszázan váltottak éves olvasójegyet, ebből 145-en iratkoztak be első ízben. A 18 év alatti korosztályból összesen 108-an éltek az első beiratkozás lehetőségével, továbbá 42-en napijegyet váltottak. Kiállításaink népszerűségét mutatja, hogy összesen 261 kiállítási belépőjegyet adtunk ki. Köszönet illeti munkatársaink közül mindazokat, akik e szép ünnep sikeréért fáradoztak.

Csobán Endre Attila
acsoban.at.oszk.hu

EZERÉVES SZEMMEL...

„APOLLONIUS PROJEKT” – A HISTORIA APOLLONII REGIS TYRI CÍMŰ KÉZIRAT FAKSZIMILÉJE ÉS A TANULMÁNYOKAT KÖZLŐ, TÖBBNYELVŰ KÍSÉRŐKÖTETE

Az Országos Széchényi Könyvtár egyik legrégebbi kézirata (Cod. Lat. 4) egy késő-antik kalandregényt tartalmaz, *Apollonius türoszi király históriájá*-t. A regény a középkorban és a kora-újkorban nagy népszerűségnek örvendett: fordulatokban gazdag elbeszélése inspirálta Shakespeare *Pericles* című drámájának cselekményét is. A kéziratban megőrzött szöveg a regény egyik szövegvariánsának legrégebbi és legfontosabb emléke. Bár a kézirat több szempontból is különös figyelmet érdemel, mindeztidáig még szakmai körökben is szinte teljesen ismeretlen volt.

A pergamenre írt kézirat az első ezredforduló várakozással teli időszakában készült. Az 1000 körül formálódó Európa sokszínűségét, a tradíció és a megújulás kettősségét hordozza magán, amennyiben az antik hagyományokat a kereszténység szellemében adaptálja. A művet egy bencés kolostorban másolták: a kölni érsekség területén fekvő Werden an der Ruhr-ban. A kéziratban 38 színezetlen tollrajz látható, így az mai tudásunk szerint a regény legkorábbi fennmaradt illusztrált példánya. A rajzok magukon viselik a mára elveszett késő-antik illusztrációciklus számos jellegzetességét, miközben kiemelt hely illeti meg őket úgy a világi elbeszélő képsorozatok történetében, mint a korszak alapvetően szakrális célokat szolgáló könyvkultúrájában is.

Ami a kézirat sorsát illeti: a rajzok mellett 11–12. századi írással számos német név, az egykori használók

nevei olvashatóak. Ez nem csak a kézirat története, de a nyelvtörténet, sőt a kézirat fogadtatása, használata, funkciója szempontjából is nagyon érdekes. A kéziratot a 15. század második feléig minden jel szerint a werdeni kolostorban őrizték, ekkor egy kölni professzor tulajdonába került. Legkésőbb a 18. században már a soproni Evangélikus Konvent birtokában volt, onnan 1814-ben a Konvent ajándékként jutott mai helyére, az Országos Széchényi Könyvtárba.

A kézirat az egységes Európa közös kulturális kincse, így annak érdekében, hogy az érdeklődők a teljes műről képet kaphassanak, az összesen 8 oldal terjedelmű kézirat hasonmás kiadásához egy kommentárkötetet, rangos tanulmánykötetet készítettünk. Ebben a kéziratban megőrzött szövegvariáns kiadása mellett, a mű gazdagságának megfelelően hat, különböző diszciplínákat művelő szerző, köztük elismert külföldi kutatók tanulmánya kap helyet, bemutatva többek között a kézirat történetét, művészettörténeti jelentőségét, szövegének nyelvi különlegességeit. A kiegészítő tanulmánykötet angol és német nyelvű, képekkel illusztrált szaktanulmányai biztosítják, hogy a mű a szakmai köztudatban az őt régóta megillető helyre kerüljön, majd az európai kollektív emlékezet marandó emlékévé váljon.

Boreczky Anna

boreczky.anna.at.oszk.hu

TÁMOP FORRÁSOK – KIEMELT PROGRAMOK – NAGYARÁNYÚ FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

Az Országos Széchényi Könyvtár 2011-ben jelentős európai uniós forrást nyert a könyvtári fejlesztésekre irányuló Tudásdepo pályázatok keretében. A támogatásból részben az Amicus katalógus tartalmi bővítésére nyílt lehetőség, amely 250 000 új rekord bevitelét jelentette a weben is kereshető katalógusunkba. Ez önmagában is fontos előrelépés volt, de jelentőségét az is növelte, hogy az elkészült és gyakorlott katalogizálók által ellenőrzött rekordok rögtön bekerültek a MOKKA-ba, – a könyvtárak közös katalógusába – jó minőségű, letölthető rekordokkal segítve a többi könyvtár feltáró munkáját.

Pályázatunk országos feladatot is tartalmazott: a MOKKA közös katalógus teljes rendszerének megújítását és az Országos Dokumentum-ellátó Rendszer (ODR) korábbi adatbázisával való egyesítését is a nemzeti könyvtár irányította. Kiemelt feladatként kezeltük a fejlesztést, amely széles körű együttműködést kívánt meg mind a partnerkönyvtárakkal, mind a közbeszerzésen nyertes két nagy fejlesztői csoport – az eCorvina Kft. és a Monguz Kft. – konzorciumával. A közös katalógus teljes működtető rendszere megújult, a rekordok fogadásától a feldolgozásukon át a sokoldalú keresőrendszer kialakításáig. Tartalmilag is jelentősen bővült a katalógus. Egyrészt számos, szintén TÁMOP-forrásokat elnyert könyvtár csatlakozott adataival a rendszerhez, másrészt a partnerek köre kibővült az ODR könyvtárak teljes körére. Újdonság az is, hogy ezentúl nem csak könyvek, hanem más dokumentum-

típusok bibliográfiai adatait is tudjuk fogadni, valamint az eddigiektől eltérően példányadatokat is tárolunk. Ez utóbbi az ODR-rel való kapcsolat miatt szükséges, hiszen ezzel oldható meg a kölcsönzéshez szükséges adatok begyűjtése. A MOKKA és az ODR szolgáltatás közös adatbázisa megszünteti a korábbi kettősséget, és egyszerűsíti a könyvtárak munkáját.

Pályázatunk harmadik nagy szelete a Könyvtári Intézet közreműködésével valósult meg. Nagyszabású olvasásnépszerűsítő médiareklám szervezésével támogattunk kapcsolódó könyvtári programokat, és megszerveztük a *Családi olvasás éve 2010* elnevezésű országos kampányt.

A nemzeti könyvtár nem csak saját pályázatával vett részt az országos könyvtári fejlesztésekben, hanem koordinációs és tanácsadói munkájával hozzájárult a *Tudásdepo express* néven futó, átfogó fejlesztési csomag pályázatainak sikeréhez. Mind az előkészítés során, mind a pályázatok tervezése és megvalósítása mentén számos ponton segítette a könyvtárakat.

Koordinációs munkánk másik részeként minden eszközzel támogattuk a négy nagy kiemelt program – a MOKKA és az ODR fejlesztése, a cikkarchívum kialakítása és az elektronikus dokumentumok kölcsönzési rendszerének koncepciója – összehangolt tervezését és megvalósítását, melyek mindegyike országos szintű fejlesztéseket tett lehetővé a dokumentum-ellátó rendszer korszerűsítése érdekében.

Bánkeszi Katalin

bankeszi.katalin.at.oszk.hu

AZ OSZK ÚJ HONLAPJA

Régi adósságát törlesztette az OSZK, amikor 2011 júniusában elérhetővé tette új honlapját a világhálón. Egy évvel korábban projekt alakult a webtartalom szolgáltatás tevékenységének átalakítására, amelynek célja, hogy segítse a közös intézményi célkitűzések sikeres megvalósítását, valamint a magas színvonalú és hatékony szakmai munkát. A portál elérhetővé tesz minden elektronikus szolgáltatást, melyet a könyvtár nyújt, ismerteti a szolgáltatásait, összegyűjti a különböző felhasználói csoportok számára közérdeklődésre számottevő információkat, dokumentumokat és szolgáltatásokat.

A honlap megújítása nemcsak a régi statikus oldalak lecserélését jelentette, hanem egy

korszerű portál-technológián alapuló, logikus struktúra köré szervezett, megjelenésében harmonikusságra törekvő, valamint közösségkapcsolati szempontokat is figyelembe vevő színvonalas tartalmú intézményi portál létrehozását is.

Főbb változtatások:

- felhasználóközpontú, funkcionális ismertetések a könyvtárról és a szolgáltatásokról a korábbi szervezeti felépítés mentén épülő ismertetések helyett;
- új tartalmak beillesztése: rendszeresen frissülő hírek, esemény- és programismertetések, részle-

tes látogatói információk térképpel és az olvasótermek leírásával, katalógusok, adatbázisok, kapcsolódó fontos szolgáltatások ismertetése;

- a tartalmak megtalálásához a menüpontok funkcionális csoportosítása, átlátható oldalfelépítés és navigáció, menüpontok a láblécben, kapcsolódó információk egy helyen;
- új címlap: kiemelt hely biztosítása a híreknek, új eseményekről szóló beszámolóknak, valamint az OSZK web 2.0-ás szolgáltatásainak közvetlen elérése;
- új funkciók: oldaltérkép, navigációs útvonal jelzése, vakbarát felhasználói változat, esemény naptár, képgaléria, összetett keresési lehetőségek.

A honlap átalakításának technológiai hátterét közösségi fejlesztésű, nyílt forráskódú PHP és MySQL technológiára épülő, moduláris felépítésű webes tartalomkezelő és portálmotor (Drupal) biztosítja.

Természetesen tisztában vagyunk vele, hogy egy honlap sosem készül el „véglegesen”, folyamatos karbantartást, fejlesztést igényel. A jövő év megoldandó feladatai közé tartozik a Drupal 7-es verziójára való átterés, a felhasználóbarát keresési felület további finomítása, és az eXtensible Catalog kereső alkalmazása.

Földi Erika

foldi.erika@at.oszk.hu

RÖVIDHÍREK

A varsói *Lengyel Nemzeti Könyvtár* adott otthont 2011. október 13-14-e között annak a nemzetközi digitalizálási konferenciának, amelyre a *Visegrádi négyek* azaz Magyarország, Csehország, Szlovákia és Lengyelország nemzeti könyvtárai mellett több más közép- és kelet-európai nemzeti gyűjteményből is érkeztek szakértő kollégák. Hazánkat az Országos Széchényi Könyvtár részéről Dr. Sajó Andrea főigazgató asszony, valamint dr. Vonderviszt Lajos e-szolgáltatási és Dancs Szabolcs gyűjteményszervezési igazgató képviselte. A rendezvény résztvevői – a későbbiekben publikálásra kerülő – ajánlásokat fogalmaztak meg a digitalizálás munkafolyamatára, a digitális tartalmak hosszú távú megőrzésének kérdéskörére, valamint a digitalizálással kapcsolatos marketingtevékenységekre vonatkozólag.

Külföldi delegációk látogatása

Az **Amerikai Egyesült Államok nagykövete**, Eleni Tsakopoulos Kounalakis és férje, a neves újságíró, Markos Tsakopoulos Kounalakis február 16-án azzal a céllal keresték fel a könyvtárat, hogy beiratkozoznának. A látszólag szokatlan lépés korántsem előre le tárgyalt hivatalos diplomáciai látogatás volt: mind a nagykövet asszony, mind férje állandó vendégei kívánnak lenni a könyvtárnak. Számukra a kultúra a mindennapok része, ráadásul Markos Tsakopoulos Kounalakis egyetemi tanárként és újságíróként is behatóan ismeri a térséget. A nagykövet és férje délután érkeztek a könyvtárba, ahol a főbejáratnál Dr. Sajó Andrea főigazgató üdvözölte a vendégeket, végigsétáltak az olvasótermeken, megtekintették kiállításainkat, majd a térképtárat és az Apponyi-termet, ahol régi, becses nyomtatványokkal ismerkedtek. A nagykövet asszony elmondta: őszintén csodálja, hogy a háborúk és forradalmak viharában mennyi értéket sikerült megmentenie a magyar nemzeti könyvtárnak.

Május 9-én, hétfőn háromtagú dél-koreai delegáció látogatott az Országos Széchényi Könyvtárba. **Dél-Korea budapesti nagykövetsége** azért vette fel a kapcsolatot a könyvtárral, mert néhány kulturális és speciálisan könyvtári kérdésben kérték a segítségün-

ket. Előzetesen néhány kérdést tettek fel írásban az OSZK szerepéről, jelentőségéről, általában a hazai könyvtárakról és olvasásnépszerűsítő programjainkról. Érdekelte őket az is, hány koreai kötet található könyvtárunkban. (A 90-es évektől kezdve 96 db eredetiből fordított és 65 db koreai nyelvű kiadás található gyűjteményünkben.) A dél-koreai delegáció részéről Sung Woo Yang, a Koreai Könyvkiadók Etikai Bizottságának elnöke segítséget ajánlott fel digitális könyvtárépítési programunkhoz.

Június 1-jén látogatást tett könyvtárunkban Dunja Seiter-Šverko a *Horvát Nemzeti és Egyetemi Könyvtár* főigazgatónöje és Vlaho Bogišić, a *Miroslav Krleža Lexikográfiai Intézet* igazgatója. Az OSZK nevében Dr. Boka László tudományos igazgató fogadta vendégeinket, akik megtekintették a *Miroslav Krleža - A magyarul tudó horvát klasszikus* című kiállítást, majd rövid vezetés keretében intézményünket is megismerték.

2011. december 5-én koszovói küldöttség látogatott az Országos Széchényi Könyvtárba. A Koszovói Köztársaság képviseletében Shkendije G. Sherifi nagykövetasszony, Delfin Pllana misszióvezető úr, Dr. Sali Bashota, a nemzeti könyvtár főigazgatója és Durim Hasaj, a követség nemzetközi titkára látogatott hozzánk. A látogatás célja a **Koszovói Nemzeti és Egyetemi Könyvtár** és a magyar nemzeti könyvtár közötti szakmai együttműködés kiépítése volt, tapasztalok, információk, tudományos eredmények cseréje tárgyában, valamint megállapodtak a nemzetközi kölcsönzés megindítása, továbbá leendő közös kiállítások megrendezése és különböző nemzetközi projekteken való részvétel ügyében.

Kalandozások a kultúra és a tudomány világában

Kalandozások a kultúra és a tudomány világában címmel előadássorozatot indított útjára június 8-án az Országos Széchényi Könyvtár és a Gróf Klebelsberg Kuno Alapítvány. A Nemzet Könyvtárának nevében köszöntőjében Dr. Sajó Andrea főigazgatóasszony

elmondta, hogy a Nemzet Könyvtára alapvető küldetésének tekinti, hogy élen járjon a színvonalas kulturális kezdeményezések felkarolásában. A Klebelsberg Alapítványról pedig köztudott, hogy célja az egykori vallás- és közoktatásügyi miniszter szellemiségéhez köthető értékek védelme. Gróf Klebelsberg Éva, az Alapítvány elnöke szintén üdvözölte a közös kezdeményezést, és röviden bemutatta Dr. Makovitzky József professzort, aki *Bauhaus - magyar és európai művészettörténeti áttekintés* címmel tartott előadást.

Szeptember 20-án az egykori könyvtáros kolléga, Kemény Zoltán nagyapjának, a kalandos életű Kemény

János írónak a *Kutyakomédia* című könyvét ismerhették meg az érdeklődők. A könyvet a sorozatszerkesztő, Sas Péter és Pomogáts Béla irodalomtörténész mutatta be, H. Szabó Gyula a „Helikon Kemény János” Alapítvány elnöke, Györffy Gergely hegedűművész, és Turek Belányi Zsuzsa színész közreműködésével.

Jankovics Marcell Kossuth-díjas, érdemes művész, rajzfilmrendező, művelődéstörténész, könyvillusztrátor volt az előadássorozat vendége október 6-án. A szerző a nemrég elkészült *Az ember tragédiája* címet viselő animációs filmjéről beszélt, és néhány részletet is levetített az alkotásból.

Fogadóórák az OSZK-ban – Vendég-szaktájékoztatók az olvasótermekben címmel 2011. november 11-én programsorozat indult az Országos Széchényi Könyvtár Tájékoztató Osztályán, melynek keretében heti rendszerességgel jeles egyetemi oktatókat, szakembereket kérünk fel egy-két órás irodalomtudományi, történettudományi, nyelvészeti, néprajzi, művészettörténeti szaktájékoztatásra. Nem titkolt célunk, hogy ezzel a sorozattal is a könyvtár látogatottságát, népszerűségét növeljük, így az esemény időpontját és szűkebb témáját számos fórumon meghirdetjük: honlapunkon, felsőoktatási intézményekben, közösségi oldalakon és a közszolgálati csatornák kulturális műsorajánlóiban. Eddigi tapasztalataink szerint a fogadóórák tíz-tizenöt fős csoportokban, kötetlen beszélgetés keretében történnek. Vendégtájékoztatónk a meghirdetett téma ismertetése után válaszol az érdeklődők kérdéseire, illetve

nagyobb létszám esetén előadást is prezentál. A sorozat Balázs Géza nyelvész *A magyar nyelv a 21. században* című előadásával indult, majd Fried István irodalomtörténész vezetett beszélgetést *Magyarok és szlávok* témakörben. A történelem és néprajztudomány különböző területeit Poór János, Kósa László és Simon István képviselték a magyar jakobinusokról folytatott vita ismertetésétől – a XIX. századi Magyarország kulturális és civilizációs változásainak bemutatásán át – a családkutatás elméleti és gyakorlati mibenlétének felvázolásáig.

A következő félévben a témaköröket a társadalomtudomány szinte minden területére kibővítjük. A fogadóórákra ingyenes napijeggyel történő belépést biztosítunk az érdeklődőknek.

Szeli Valéria

szeli.valeria.at.oszk.hu

DÍJAZOTTJAINK 2011-BEN

Bibliotéka Emlékérem: (2011. január 22-én, a Magyar Kultúra Napján)

Dr. Tokaji Nagy Erzsébet – a Tájékoztató Osztály munkatársa

Csillag Katalin – a Fénykép és Fotóművészeti Tár osztályvezetője

Kovács Katalin – A Könyvtári Intézet Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár munkatársa

Hungarnet-díj: A Networkshop konferencián a hálózatra épülő tartalomszolgáltatás területén végzett több mint két évtizedes kiváló és úttörő munkájáért, a MEK egyik alapítója az „Internet nagy öregje”:

Drótos László, a Széchenyi Könyvtár munkatársa kapta.

Szinnyei József-díj: (2011. augusztus 20-án, az Államalapítás Ünnepe)

Dr. Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója

Dr. Madas Edit, az MTA-OSZK Res libraria Hungariae Kutatócsoport vezetője

Somorjai Olga, a Színháztörténeti Tár munkatársa

Hervay Ferenc Levente, az OSZK nyugállományba vonult munkatársa, jelenleg a zirci Ciszterci Apátság Új Könyvtárának vezetője.

Széchenyi Ferenc-émlékérem: (2011. november 25-én, a Széchenyi Emléknapon)

Németh Gábor, a Zirci Reguly Antal Műemlékkönyvtár vezetője

Az Országos Széchenyi Könyvtár Örökös Tagja: A kitüntető címet a könyvtár alapításának 209. évfordulóján rendezett Alapítási ünnepségen, Széchenyi Emléknapon (2011. november 25-én) *Berlász Jenő* kapta meg.

Neves eseményeink

A 100 éves Berlász Jenő köszöntése. (A könyvtáros szakma nagyszerű kutatója, a történelemtudományok doktora, a 2000-ben Bibliothecarius Emeritus címmel kitüntetett, Szinnyei József-díjas, Magyar Örökség díjjal jutalmazott, Eötvös-koszorúval megtisztelt Berlász Jenő augusztus 28-án ünnepelte 100. születésnapját.)

Lakatos Éva nyugdíjazott, de „örökaktív” kolléganőnk, a sajtótörténet és a sajtóbibliográfia nagyasszonya, 2011. december 17-én lett 80 éves.

Vizkelety Andrásné Ecsedy Judit 65. születésnapja alkalmából megjelent a Magyar Könyvszemle és a MOKKA-R egyesület füzetei sorozat újabb, 4. ünnepi kötete, *Crescit Eundo* címmel, az ünnepelt tiszteletére frott tanulmányokkal.

Vizkelety András 80. születésnapjára *Ad fontes* címmel – a Szent István Társulattal közös kiadásban – jelent meg a tanár úr tiszteletére készített tanulmánykötet, korábbi egybegyűjtött saját tanulmányaiból.

Doktori védések

Rajnai Edit: *A színi kerületi rendszer kialakulása (1879-1905)* (ELTE, BTK Történettudományi Doktori Iskola; Társadalom- és gazdaságtörténet doktori program)

Vesztróczy Zsolt: *Anyanyelv és tannyelv kérdése a felső-magyarországi szlovák oktatásban. Fejezetek a dualizmuskori nemzetiségi oktatáspolitikai történetéből* (ELTE, BTK Történettudományi Doktori Iskola Új- és jelenkori magyar történelem doktori program)